

Fra Krig og Fred

Dansk Militærhistorisk Kommissions Tidsskrift
Nummer 2017

Artikel: Krigen som aldrig brød ud.
Den militære konfrontation mellem
Nazityskland og Tjekkoslaviet under
Sudeterkrisen i september 1938.

Forfatter: Martin Haugland ©

Søgeord:

Nazityskland, Tjekkoslaviet,
Münchenaftalen, Sudeterkrisen, Fall
Grün

Resumé:

Sudeterlandskrisen i efteråret 1938 mellem Nazityskland og Tjekkoslaviet bragte Europa meget tæt på randen af en ny storkrig, hvor også Storbritannien, Frankrig og Sovjetunionen kunne blive inddraget. Krisen blev dog afværget i sidste øjeblik, og historiografien har derfor fokuseret på krisens diplomatiske aspekter.

Denne artikel har til formål at analysere Nazitysklands og Tjekkoslaviets militære potentiale i den da mulige krig. Det sker i en både kvalitativ og kvantitativ sammenligning og med inddragelse af landenes strategiske og alliancepolitiske forudsætninger samt deres respektive forsvars- og angrebsplaner.

Artiklen diskuterer de to sides muligheder i en hypotetisk krig, samt behandler svaghederne i den tjekkiske historiografi og forskningstradition på området.

Krigen som aldrig brød ud

Den militære konfrontation mellem Nazityskland og Tjekkoslavakiet under Sudeterkrisen i september 1938

Indledning

Døgnet fra den 27. til den 28. september 1938 var kulminationen på en flere måneders lang spænding mellem Nazityskland og Tjekkoslavakiet, som var ved at sende Europa ud i en ny storkrig. Krigen blev dog afværget i sidste øjeblik, da de fire stormagter – Tyskland, Storbritannien, Frankrig og Italien – tidligt om morgenen den 30. september 1938 underskrev den såkaldte Münchenaftale, hvori Tjekkoslavakiet blev pålagt at afstå Sudeterlandet til Tyskland.

Krisen og den efterfølgende Münchenaftale påførte den tjekkiske selvbevidsthed dybe sår og medførte det såkaldte Münchenkompleks. Kommunistregimet i Tjekkoslavakiet udnyttede komplekset til at lægge skylden på Vesten og præsenterede Sovjetunionen som den eneste allierede, der ville have kommet tjekkerne til undsætning. Som modpol til dette dukkede der senere eksilhistorikere op, som afviste Sovjetunionens løfte om støtte som værende uoprigtigt og derfor et svigt på lige fod med Vestmagternes. Disse historikere dyrkede idéen om, at Tjekkoslavakiet kunne have kæmpet alene mod den tyske hær.

Men var den tjekkoslavakiske hær i realiteten stærk nok til at holde ud mod en tysk invasion? Var de tjekkoslavakiske grænseforsvarsværker så formidable, som de blev påstået at være? Var den tyske hær så dårligt forberedt på krig, som enkelte historikere hævder?

Denne artikel har til formål at analysere Nazitysklands og Tjekkoslavakiets potentiale under Sudeterkrisen fra maj til september 1938 med udgangspunkt i deres militære forsvars- og angrebsplaner samt deres strategiske og alliancepolitiske forudsætninger og ved en både kvantitativ og kvalitetsmæssig sammenligning.

Som afslutning vil artiklen også skitsere de to siders muligheder under et hypotetisk krigsudbrud mellem landene i efteråret 1938.

Münchenkomplekset

Når man skal benytte sig af tjekkisk litteratur om Sudeterkrisen og Münchenaftalen, kan man ikke undgå at forholde sig til den revisionistiske tendens, som findes i meget tjekkisk litteratur på området, og som har sin rod i det såkaldte "Münchenkompleks".

Kernen i Münchenkomplekset er en følelse af utilstrækkelighed og skam, dels over, at man valgte ikke at kæmpe mod tyskerne, og dels opfattelsen af at blive forrådt af deres vestlige allierede (omtalt på tjekkisk som *zrada Západu* eller “Vestens svigt”). Spørgsmålet om, hvorvidt man skulle (og overhovedet kunne) kæmpe mod den tyske invasionsmagt, opstod allerede i efteråret 1938 og var et centralt element i den tjekkiske mentalitet i efterkrigstiden.

En af dem, der har skrevet om Münchenkompleksets påvirkning på tjekkerne selvforståelse og historieopfattelse, er den tjekkiske historiker Karel Bartošek. Ifølge Bartošek opstod komplekset allerede efter, at Tjekkoslavakiet blev tvunget til at acceptere Münchenaftalen. Ifølge Præsident Edvard Beneš og resten af den politiske elite i 1938, havde Vesten ikke kun forrådt dem, men havde med aftalen også begået en tragisk fejltagelse. Eftersom Tjekkoslavakiet i deres øjne ikke kunne kæmpe alene mod tyskerne, måtte tjekkerne acceptere en skæbne, som andre havde påtvunget dem. Opfattelsen af Vestens svigt førte til, at Beneš gradvist orienterede sig mod Sovjetunionen som garant for Tjekkoslavakiets integritet.¹

Da mange efter krigen fortsat var vrede over Vestens svigt under Sudeterkrisen, var det nemt for kommunisterne at udnytte Münchenkomplekset. Ifølge dem blev Tjekkoslavakiet ikke kun forrådt af deres vestlige allierede, men også af deres egne “reaktionære politikere”. I stedet for at sætte deres lid til folket og deres hær (som ikke kun var villig til at kæmpe, men også var veludrustet) og bede Sovjetunionen om hjælp (som ifølge den kommunistiske historiografi var garanten for kollektiv sikkerhed og ville komme tjekkerne til undsætning), satte den tjekkoslovakiske ledelse hellere deres lid til Vesten – og da den svigtede, valgte de at kapitulere.²

Som modpol til den kommunistiske fortælling fandtes blandt emigrantforfatterne samtidig en opfattelse, hvis præmis var, at selv om Vesten forrådt Tjekkoslavakiet, var Sovjetunionen egentlig den største forræder, da den ikke var interesseret i at forsvare Tjekkoslavakiet. Historikeren Jan Tesař nævner her som eksempel Ivan Pfaff, der anses som tendentiøs, da han er modstander af tesen om, at Sovjetunionen ville komme Tjekkoslavakiet til undsætning, og samtidig mener, at Tjekkoslavakiet kunne have kæmpet og besejret en tysk invasion.³

Ifølge Bartošek fik Münchenkomplekset både moralske og politiske konsekvenser for den tjekkiske befolkning, og kynismen blev yderligere forstærket af Warszawapagtens invasion af Tjekkoslavakiet i 1968. Komplekset blev nu set i et mere etisk lys: “Kunne vi have kæmpet?” blev erstattet af “ja, vi skulle have kæmpet!”⁴

1 Bartošek, “Could We Have Fought? The ‘Munich Complex’ in Czech Policies and Czech Thinking”, Stone & Strouhal (red.), *Czechoslovakia: Crossroads and Crises 1918-88*, (New York 1989), p. 103.

2 Ibid., pp. 107-108.

3 For Tesařs syn på Pfaff, se Tesař, *Mnichovský komplex* (Prag 2000), pp. 13, 16.

4 Ibid., p. 108.

Folk begyndte at spørge sig selv, hvorfor det tjekkiske folk aldrig kæmpede for sine idealer. Bartošek citerer Tesařs beskrivelse af komplekset på denne måde: “*The blame for Munich cannot be laid solely on ‘Czech politicians, but on the entire – let us admit it – mutilated nation’; which, in general terms, ‘has never yet been capable of using its arms in a fight for its ideals.’*”

Efter at have accepteret denne nytolkning af komplekset under 1968-foråret i Prag skiftede forskningen allerede fra året efter tilbage til den officielle, propagandistiske linje bestemt af det tjekkoslovakiske kommunistparti. Den blev fulgt i *Vojenské dějiny Československa* fra 1987. Ifølge værket kunne det vestlige, kapitalistiske system ikke garantere Tjekkoslovakiets sikkerhed.⁵ Det var dog ikke kun Vesten, der svigtede Tjekkoslovakiet, men også den tjekkoslovakiske hærs militære ledelse – bygget på “Masaryk og Beneš” ideologiske værdier” – som ikke delte “soldatermassernes” vilje til at ofre sig for sit hjemland, og at “*klassemødsætninger mellem hærledelsen og dens menige soldater var kilden til defaitismen og kapitulationsånden i det afgørende øjeblik.*”⁶ Det herskende borgerskab blev ligeledes kritiseret. Deres “antisovjetisme” og antikommunisme medførte, at de lokkede sig selv ind i en blindgyde. I stedet for at udvide det tjekkoslovakisk-fransk-sovjetiske samarbejde ved blandt andet at indkalde et generalstabsmøde med alle tre lande – noget, den sovjetiske regering ifølge værket opfordrede til – klamrede Beneš sig til sin ensidige alliance med det kapitalistiske Frankrig.⁷

Mens myten om Vestens svigt var gennemgående både blandt det tjekkiske folk og i den officielle kommunistiske fortælling, gennemførte den kontroversielle historiker Jan Tesař et direkte opgør med den tidligere historieskrivning. I værket *Mnichovský komplex* fra 2000 afviste han ikke alene den kommunistiske fortælling, men også det såkaldte emigrantnarrativ. Hovedfokuset for Tesařs kritik er rettet mod den tjekkoslovakiske stat og dets folk, som han omtaler som “blbokracie” (idiokrati).⁸ Ifølge ham var det tjekkoslovakiske samfund i 1938 ikke forberedt på en konfrontation med den tyske krigsmaskine – hverken materielt eller moralsk. Tjekkoslovakiet havde ifølge ham ødelagt det for sig selv på flere punkter: De oprustede deres hær og iværksatte bygningen af grænseforsvaret for sent og havde ikke fokuseret på egen oprustning, hvilket betød, at hæren ikke var tilfredsstillende motoriseret og mekaniseret.⁹

Münchenkomplekset, som i stor grad prægede den tjekkiske historieforskning efter krigen, fik efter kommunismens fald ikke længere samme betydning. Forskere som Pavel Minařík, Pavel Šrámek, Karel Straka, Jan Anger, Rudolf Sander, Eduard Stehlík og Jiří Fidler har haft et langt mere nøgternt forhold til Tjekkoslovakiets muligheder i tilfælde af krig i forhold til tyskerne.

5 Procházka & Bílek (red.), *Vojenské dějiny Československa III. díl: od roku 1918 do roku 1939* (Prag 1987), pp. 528-529.

6 Ibid., p. 530.

7 Ibid., p. 537.

8 Tesař, p. 54.

9 Ibid., pp. 32-50, 99-100, 117-125.

Den tjekkoslovakiske historiografi

Den tjekkiske og slovakiske historiografi om Sudeterkrisen er omfattende, da der er stor og bred interesse for emnet i begge lande.

Eftersom Tjekkoslovakiet fra 1948 til 1989 var en sovjetisk satellitstat, måtte den tjekkoslovakiske historieforskning som i de andre østbloklande ske inden for rammen af den sovjetiske forskningstradition og historieopfattelse. Dette har ikke nødvendigvis den største betydning for fremstillingen af den tjekkoslovakiske hærs styrkeforhold under Sudeterkrisen, men derimod en central betydning for fremstillingen af Sovjetunionens rolle. Blandt de vigtigste værker i denne periode er det officielle militærhistoriske værk *Vojenské dějiny Československa* (fem bind udgivet 1985-89) og artikler siden 1952 trykt i tidsskriftet *Historie a vojenství*, der blev udgivet af Det militærhistoriske Institut i Prag (*Vojenský Historický Ústav Praha, VHÚ*).

Som modpol til den kommunistiske tjekkoslovakiske historiografi begyndte der i 1970'erne og 1980'erne som nævnt at komme flere tjekkoslovakiske emigrantforfattere med et til dels revisionistisk historiesyn: Jiří Hochman (*The Soviet Union and the Failure of Collective Security*, 1984), Igor Lukeš (*Czechoslovakia Between Stalin and Hitler: The Diplomacy of Edvard Beneš in the 1930s*, 1996) og Ivan Pfaff (*Die Sowjetunion und die Verteidigung der Tschechoslowakei, 1934-1938*, 1996, og "Die Modalitäten der Verteidigung der Tschechoslowakei ohne Verbündete", 1998). I modsætning til deres ikke-tjekkiske kolleger i Vesten havde disse tilgang til tjekkoslovakiske kilder, og de var blandt andet kritiske over for den kommunistiske fortælling om Sovjetunionens vilje til at komme Tjekkoslovakiet til undsætning. Deres værker har dog flere svagheder. De har alle undladt at benytte sig af den østeuropæiske forskning og kildemateriale på feltet, og især Pfaff er meget tendentiøs i sine værker, som har en meget anti-sovjetisk karakter og desuden en yderst optimistisk tro på, at Tjekkoslovakiet alene kunne have forsvaret sig mod Tyskland i 1938.

Mange af værkerne produceret i perioden fra 1948 til 1989 kan samlet set anses som upålidelige, delvist på grund af et pro-kommunistisk og et revisionistisk, antikommunistisk bias.

Emnet har også haft en meget stor interesse efter kommunismens fald, da det med censurens afskaffelse blev muligt at forske uden politisk indblanding. Blandt de mest prominente forskere på området efter kommunismens fald står Minařík og Šrámek bag en lang række akademiske artikler og bøger om den tjekkoslovakiske hærs opbygning og styrkeforhold. Værket *Když zemřít tak čestně: Československá armáda v září 1938* (1998) må på grund af sine omfattende kildehenvisninger og solide anvendelse af arkivmateriale anses som et af de mest centrale værker på feltet. Šrámek har, ud over sit samarbejde med Minařík, ydermere skrevet værkerne *Československa armáda v roce 1938* (1996) og *Ve stínu Mnichova, Z historie československé armády 1932-1939* (2008).

Andre værker af betydning er Miloslav Johns omfattende tobindsværk *Září 1938* (1998). Det er baseret på omfattende kildemateriale og refererer klart dis-

se, men undgår på trods deraf ikke flere fejl. Historikerne Václav Kural, Klaus-Jürgen Müller, Zdeněk Jurečka og Jan Anger tog i deres værk *Rok 1938: Mohli jsme se bránit?* (1992) spørgsmålet op om, hvorvidt Tjekkoslaviet kunne have kæmpet i 1938. Det tjekkiske forsvarsakademi udgav i 2007 et nyt værk om den tjekkoslovakiske hærs historie i mellemkrigstiden af Karel Straka med titlen *Československá armáda pilíř obrany státu z let 1932–1939* (2007). Værket er, i lighed med Minařík og Šrámeks værker, fri for det såkaldte Münchenkompleks og inddrager nyt kilde- og arkivmateriale.

Det skal nævnes, at store dele af den tjekkiske litteratur mangler fodnoter og kildehenvisninger. Det er hovedsageligt kun akademiske tidsskriftartikler, som har et noteapparat.¹⁰

Da manglen på kildehenvisninger i den historiske litteratur er en central svaghed, har jeg af den grund henvendt mig til blandt andet Det Militærhistoriske Institut i Prag (*Vojenský Historický Ústav Praha, VHU*) for at få svar på, om manglen på fodnoter og kildehenvisninger er et resultat af manglende tradition for brug af kildehenvisninger i tjekkisk forskning, eller om det skyldes mangelfuld interesse for akademiske værker. Karel Straka forklarede, at formel akademisk litteratur havde normale referencer, men at de fleste værker på dette område blev udgivet som populærbøger som følge af den store interesse i offentligheden. Han oplyste, at det var forfatteren selv, der bestemte, om værket skulle udgives som faglitteratur eller som en populærhistorisk bog. Da de fleste kun alment interesserede mennesker ikke læste referencerne, var der intet behov eller økonomisk incitament for at udgive bøger med noteapparat. Dette betyder, at mængden af populærhistoriske værker er disproportional stor i forhold til mængden af formelt akademiske værker. Den akademiske bibliografi er hovedsageligt repræsenteret af anerkendte forskere som Anger, Sander, Stehlík, Šrámek, Minařík og Fidler.

Eftersom den tjekkiske historiografi har denne svaghed, og den akademiske litteratur er begrænset i omfang, har det været nødvendigt også at inddrage populærhistoriske værker uden kildehenvisninger. Disse værkers oplysninger kontrolleres i størst mulig grad gennem inddragelse af de bøger og artikler med kildehenvisninger.

Kontrafaktisk historieskrivning og dens relevans for historiefaget

Den overhængende krigstrussel i efteråret 1938 var tæt på at resultere i en europæisk storkrig, men Münchenaftalen medførte, at den tjekkoslovakiske hær aldrig fik en mulighed for at demonstrere sin reelle styrke i krig. I lighed med

10 Den amerikanske Ruslandshistoriker Hugh Ragsdale har skrevet om Sovjetunionen under Sudeterkrisen og har benyttet sig af central- og østeuropæisk arkivmateriale og litteratur, blandt andet det tidligere nævnte *Vojenské dějiny Československa*. Han lagde også mærke til værkets mangel på kildehenvisninger og henvendte sig derfor til VHU i Prag for at få svar. Instituttet var af den opfattelse, at på trods af at have en politisk bias var værkets faktuelle indhold pålideligt. Ragsdale, *The Soviets, the Munich Crisis, and the Coming of World War II* (Cambridge 2008), p. 116, n. 18.

megen anden militærhistorie har kontrafaktiske hypoteser og spørgsmål om, hvorvidt og hvordan tjekkerne kunne have kæmpet mod tyskerne, og hvordan en eventuel konflikt ville have forløbet, både engageret faglitteraturen og skønlitteraturen.

Diskussionen i tjekkisk litteratur om, hvorvidt Tjekkoslovakiet kunne have overlevet en krig mod Nazityskland i 1938, kan deles op i to fløje. En mener, at Tjekkoslovakiet skulle have kæmpet mod tyskerne; enkelte mener endda, at tjekkerne kunne have vundet en potentiel konflikt. Denne fløj understreger, at Tjekkoslovakiet havde en stærk, kampklar hær, mens Tyskland hverken var militært eller økonomisk klar til krig i 1938, og at landet var truet af et militærkup næret af krigsmuligheden. Denne fløj er villig til at drage konklusioner, som kan anses som spekulative eller direkte kontrafaktiske. Eksempler på akademikere på denne fløj er Milan Hauner (*Září 1938: kapitulovat či bojovat?*, 1975), Václav Kural (*Vojenský moment česko-německého vztahu v roce 1938*, 1987) og Pfaff (*Die Modalitäten der Verteidigung...*, 1998). I skønlitteraturen har man blandt andet Jan Drneks *Žáby v mlíku* (2007), som omhandler en isoleret tysk-tjekkoslovakisk krig i 1938, hvor tjekkerne formår at stoppe den tyske invasion og iværksætte et modangreb mod Wien, hvilket resulterer i et militærkup mod Hitler.

Den anden fløj har en mere nøgtern og kritisk-analytisk opfattelse af Tjekkoslovaikiets forsvarsevner. Den mener, at Tjekkoslovakiet, trods landets relative militære styrke, ikke kunne have overlevet en isoleret konflikt mod Tyskland (og eventuelt Polen og Ungarn). Varigheden af konflikten ville afhænge af, hvorvidt deres allierede Frankrig og den Lille Entente samt Sovjetunionen ville have inter文neret eller ej. Denne fløj er også langt mindre fremtrædende end den revisionistiske, da den søger at undgå at drage konklusioner, som er for spekulative eller kontrafaktiske. Šrámek har i *Československá armáda v roce* (1996) og *Když zemřít tak čestně: Československá armáda v září 1938* (1998) diskuteret Tjekkoslovaikiets styrker og svagheder i forhold til en mulig konflikt og konkluderer, at en konflikts længde afhænger af mange forskellige forudsætninger. I "Rozcestí slepých uliček" (i *Soudobé dějiny*, 2008) kommer han med et bud på, hvordan en hypotetisk isoleret konflikt mellem Tyskland og Tjekkoslovakiet kunne have forløbet. Miloslav John har diskuteret emnet i *Září 1938 II. díl* (1998) og konkluderer, at Tjekkoslovakiet ikke kunne have vundet en isoleret krig i 1938. Flere udenlandske akademikere deler denne opfattelse, blandt andre Jonathan Zorach (*Czechoslovakia's Fortifications. Their Development and Role in the 1938 Munich Crisis*, 1976) og Klaus Michaelis (*1938: Krieg gegen die Tschechoslowakei*, 2004). Den slovakiske amatørhistoriker Pavel Náters *Druhá svetová vojna: Iné alternatívy 1938–1940* (2005) opstiller to forskellige kontrafaktiske scenarier for en krig i 1938: den ene, hvor Tjekkoslovakiet får assistance af deres allierede Frankrig og Sovjetunionen, hvilket ender med sejr over Tyskland; den anden, hvor Tjekkoslovakiet kæmper en isoleret krig mod Tyskland og lider nederlag.

For at man nærmere kan undersøge de mere kontrafaktiske vurderinger og

forestillinger af en mulig tysk-tjekkoslovakisk konflikt i 1938, er det nødvendigt at se nærmere på den kontrafaktiske historietænkning.

Kontrafaktisk historie har hovedsageligt sit fodfæste i USA og Storbritannien, da den angelsaksiske historieskrivning har en mere litterær karakter, mens den danske historietradition blev inspireret af den tyske, positivistiske historieskrivning med basis i videnskabelig kildekritik.¹¹

Kontrafaktisk historie omfatter “nexushistorier” og “ægte alternative historier”. Nexushistorien fokuserer på nexuspunktet, eller deviationspunktet (på engelsk ofte omtalt som “Point of Deviation”); et punkt, hvor historien ændrer retning. Denne har en underkategori kendt som “Battle stories” og har sit ophav i militærhistorien, hvor man ofte har analyseret og gennemspillet slag og felttog med ændrede forudsætninger eller troppeopbygninger for at undersøge, om slagets gang kunne være forløbet anderledes.¹² I en skønlitterær kontekst er dette bøger med stort fokus på militærstrategi, krigsførelse og slag, og ofte er karaktererne historiske personer. Ægte alternative historier foregår derimod flere år efter deviationspunktet i en markant ændret verden.

Ud over disse to kategorier findes parallelverdenhistorier, hvor deviationspunktet ikke har samme relevans, da der kan eksistere mange forskellige universer.¹³

Eftersom både “kontrafaktisk” (counterfactual) og “alternativ” (alternate) historie som genre er ildeset blandt mange historikere og historiske skoler, er det vigtigt at understrege, at der findes en væsentlig forskel på disse begrebers betydning. Ifølge Kathleen Singles er “*counterfactual thinking ... one of the most important methods of endowing events with historical meaning*”, og kontrafaktisk ræsonnement er nødvendigt for forståelserne af begreberne årsag og virkning, da de bestemmes på grundlag af en formodning om en begivenheds indflydelse på en anden. En af forskellene er, at mens konsekvenserne af deviationspunktet i kontrafaktiske historier er begrænset af at skulle have en rimelig grad af sandsynlighed og er begrænset til de karakterer med historisk betydning for begivenhederne, er ingen af disse nødvendige i alternative historier: De kan portrættere både det, som sker omkring deviationspunktet, og verdenen lang tid efter.¹⁴

Forskellen mellem disse genrer ligger dog i udtryksformen. I mange kontrafaktiske historier bliver det såkaldte “hvad nu hvis”-spørgsmål ofte stillet eksplicit. Jeg’et er solidt placeret i den virkelige verden og sikrer dermed, at læseren ved, at udsagnet kommer fra en virkelig person, som er interesseret i, hvordan hans udsagn bliver opfattet blandt andre akademikere. Derimod er fortælleren i alternative historier ofte et litterært aspekt af teksten, og ofte uafhængig af læse-

11 Dahlberg (red.), *En anden historie. Ni alternative Danmarkshistorier* (2001), pp. 322-323.

12 Dahlberg (red.), *En anden historie*, pp. 5-6, 322.

13 Dahlberg, “Historiens matrix – Kontrafaktisk historieskrivning – teorier og idéer.” *Den jyske historiker – Julenummer* (2001), pp. 14-15; Hellekson, *The alternate History – Refiguring Historical Time* (Kent 2001), pp. 5-8.

14 Singles, Kathleen, *Alternate History: Playing with Contingency and Necessity* (Berlin 2013), pp. 88, 92.

ren. Kontrafaktiske historier kan fortælle om noget fiktivt, men er ikke et skønlitterært værk, eller som Singles selv udtrykker det: “*Counterfactual histories consist of counterfactual statements, whereas alternate histories create counterfactual worlds... Alternate histories are works of fiction; counterfactual histories are not. Unlike counterfactual histories, alternate histories feature both a fictional world narrated and a narrator that are ontologically independent of the world of the reader.*”¹⁵

Baggrunden for Sudeterkrisen

Sudetertyskernes indsats for autonomi fra 1918 til 1938

Samtidig med Østrig-Ungarns opløsning ved slutningen af Verdenskrigen udnyttede tjekiske og slovakiske nationalister situationen til at erklære Tjekkoslaviet selvstændigt. Det skete den 28. oktober 1918. Den nye stat var en multietnisk stat med store etniske mindretal. Ifølge folketællingen fra 1921 (baseret på modersmål) havde Tjekkoslaviet en befolkning på 13.613.172 indbyggere, hvoraf 23,36 % var tyskere, 5,57 % ungarere og 0,57 % polakker. På grund af de store etniske mindretal blev Tjekkoslaviet som en underskriver af St. Germain-aftalen forpligtet til at yde fuld beskyttelse til sine etniske mindretal uden forskelsbehandling på grundlag af nationalitet, sprog, race eller religion.¹⁶

Den etnisk tyske del af befolkningen havde indledningsvist ikke interesse i at være en del af en tjekkoslavisk stat, og forholdet mellem tyskerne og den etnisk tjekiske del af befolkningen var anspændt. På trods heraf havde “aktivisterne” (de demokratisk orienterede partier, som ville samarbejde inden for rammerne af den tjekkoslaviske stat) den største opbakning blandt sudetertyskerne, ikke “negativisterne”, der forkastede denne ramme. Det var først med Den Store Depression, som for alvor ramte Tjekkoslaviet i 1932, at sudetertyskerne begyndte at blive radikaliseret. Depressionen ramte dem særligt hårdt, eftersom de tyskbefolkede grænseområder var højt industrialiserede og afhængige af eksport af tekstilvarer, kemikalier, papir og glas. Frygten for den stigende radikalisering samt nazisternes magtovergreb i Tyskland i 1933 førte til, at det tjekkoslaviske parlament den 25. oktober 1933 vedtog lov nr. 201, hvor de negativistiske partier blev forbudt. Tomrummet efter disse partier blev dog straks fyldt af det klerikal-fascistiske *Sudetendeutsche Partei* (SdP) ledet af gymnastiklæreren Konrad Heinlein.¹⁷

Parlamentsvalget i 1935 endte med en sejr til SdP, som fik 15,2 % af stemmerne og 44 mandater. Valgresultatet var ikke kun et resultat af minoriteternes frustrationer over statens centralistiske karakter og påståede chauvinisme, men skal også ses i lyset af den politiske udvikling i Europa.

15 Ibid., 94-95.

16 Mamatey & Luža (red.), *A History of the Czechoslovak Republic 1918-1948* (Princeton 1973), pp. 40-41.

17 Ibid., pp. 49, 174, 178-179; Heimann, *Czechoslovakia: the state that failed* (New Haven 2009), p. 75.

SdP blev finansieret af Nazityskland, partiet havde et kontor i Berlin, og Heinlein besøgte Hitler for konsultation. Partiet havde ikke kun forbindelser til Tyskland, men også til konservative kredse i Storbritannien. Partiet blev gradvist stadig mere anti-demokratisk og mere pro-nazistisk som følge af Nazitysklands voksende kontrol over partiet.¹⁸

Sommeren 1936 indså præsident Edvard Beneš og premierminister Milan Hodža, at man måtte forhandle med SdP om at give sudetertyskerne udvidede rettigheder. Forhandlingerne var dog uden resultat, og da Tyskland afbrød forhandlingerne om en ikke-angrebspagt med Tjekkoslaviet i begyndelsen af 1937, valgte SdP en stadig mere kompromisløs linje over for Prag, som man anklagede for at undertrykke den sudetertyske befolkning. Især var de kritiske over for sudetertyskernes ulige status i staten, samt tjekkerne konstruktion af forsvarsværker og militarisering *i grænseområderne, da dette medførte ekspropriering af sudetertysk ejendom*. I oktober 1937 genoptog Hodža og Beneš forhandlingerne med SdP, men forhandlingerne førte dog ikke til en løsning, da Henleins *mål nu var indlemmelse af Sudeterlandet i Tyskland*.¹⁹

Tysklands udenrigspolitik over for Tjekkoslaviet (1935–38)

Fra 1935 begyndte Hitler for alvor at undergrave Versailles-traktatens militære restriktioner og styrkemæssige begrænsninger. Det skete først med proklamationen den 15. marts 1935 om Tysklands oprustning og genindførelsen af værnepligten og blev fulgt af den tyske besættelse af Rhinlandet den 7. marts 1936.

Hitlers mål var at sikre Lebensraum i øst, men dette kunne ikke opnås, før man havde besejret Frankrig. Dette land kunne dog ikke angribes, før tyskerne havde sikret sig imod, at deres allierede mod øst, Polen og Tjekkoslaviet, angreb Tyskland i ryggen. Hitlers politiske strategi for at forbedre Tysklands vilkår blev at isolere Frankrig, lægge yderligere pres på Tjekkoslaviet og udvide tyskernes indflydelse i Sydøsteuropa.²⁰

Tjekkoslaviet blev for alvor et fokuspunkt i den tyske udenrigspolitik som følge af den tjekkoslovakisk-fransk-sovjetiske bistanbspagt af den 2. og 16. maj 1935, og tyskernes pres på Tjekkoslaviet blev for alvor intensiveret i månederne efter Rhinlandsbesættelsen. Tjekkoslaviet blev nu portrætteret som spydspidsen for sovjetisk indtrængen i Europa, hvilket ikke kun truede Tysklands sikkerhed, men også den europæiske civilisation. Den økonomiske støtte til SdP voksede, samtidig med at den tyske propagandakampagne mod tjekkerne og deres regering eskalerede. Fokusset i propagandakampagnen var at fremlægge klager over Tjekkoslaviets optræden mod det tyske rige og overgreb mod både tyske statsborgere og sudetertyske beboere i Tjekkoslaviet. Disse overgreb om-

18 Steiner, *The Triumph of the Dark: European International History 1933–1939* (Oxford 2011), pp. 266–267; Taylor, Telford, *Munich: The Price of Peace* (London 1979), pp. 377–378.

19 Taylor, pp. 278, 378–379; Steiner, pp. 266–267, 364–365; Mamatey & Luža, pp. 242–243.

20 Steiner, pp. 14, 264.

fattede ekspropriation af tyskejede ejendomme i forbindelse med konstruktionen af forsvarsværker i grænseregionerne, undertrykkelse af SdP's aktiviteter i Sudeterlandet og tjekkerne manglende vilje til at slå ned på anti-nazistiske publikationer fra tyske socialdemokrater og andre emigranter, der var flygtet til Tjekkoslaviet, efter at Hitler kom til magten.²¹

Sommeren 1936 henvendte Hitler sig igen til Tjekkoslaviet med et tilbud om en ikke-angrebspagt.²² På grund af Tjekkoslaviets usikre forhold til Den Lille Ententes østeuropæiske medlemmer og Storbritannien, samt næret af tvivl om Frankrigs evne til at komme Tjekkoslaviet til undsætning, indledte premierminister Hodža og præsident Beneš uformelle forhandlinger med Tyskland i august 1936. I november ankom en tysk delegation til Prag, hvor de udformede udkastet til en aftale. Beneš insisterede dog på at bevare alliancerne med Frankrig og Sovjetunionen, hvilket fra tysk side var uacceptabelt, og forhandlingerne brød derfor sammen i januar 1937.²³

Hitlers hensigt var dog ikke at føre en afspændingspolitik over for Tjekkoslaviet, men derimod at isolere landet fra sine allierede. Han spillede på uenigheden mellem Frankrig og Storbritannien (førstnævnte støttede Tjekkoslaviet, mens briterne var kritiske over for det, de anså som tjekkoslovakisk chauvinisme og fravigen fra demokratisk praksis), og han tilnærmede sig både Jugoslavien og Rumænien, Tjekkoslaviets partnere i Den Lille Entente, ved at gøre Tyskland til deres største handelspartner. Den tyske propagandakampagne mod Tjekkoslaviet blev intensiveret, samtidig med at Berlins kontrol og indflydelse over Henleins SdP voksede.²⁴

Den 5. november 1937 fremlagde Hitler sine krigsplaner for den militære ledelse, og den 7. december fik operationsplanen mod Tjekkoslaviet ("Fall Grün") højere prioritet end operationsplanen mod Frankrig ("Fall Rot"). I sin rigsdagstale den 20. februar 1938 erklærede Hitler sig selv som beskytter af 10 millioner tyskere (i Østrig og Tjekkoslaviet), som blev undertrykt på grund af deres "sympati og solidaritet med den tyske race og dens ideologi", og understregede deres selvbestemmelsesret.²⁵

Sudeterkrisen (marts-september 1938)

Den 12. marts 1938 rykkede tyske tropper ind i Østrig, og dagen efter blev landet indlemmet i Tyskland gennem Anschluss. Hitler havde korrekt antaget, at de andre magter ville acceptere et *fait accompli*, da både Storbritannien, Frankrig,

21 Michaelis, *1938 Krieg gegen die Tschechoslowakei: der Fall "Grün"* (Berlin 2004), p. 17; Taylor, pp. 101-102, 377-378; Steiner, p. 266.

22 For at få Frankrig og Storbritannien til at acceptere Rhinlandsbesættelsen som et *fait accompli* havde Hitler i marts 1936 tilbudt en "fredsplan", hvilket blandt andet omfattede en ikke-angrebspagt med Tjekkoslaviet. Steiner, p. 144.

23 Ibid., pp. 266-268.

24 Taylor, p. 378; Steiner, pp. 268-271, 364-365.

25 Taylor, p. 378; Steiner, pp. 330-332, 334, 364-365.

Polen og Sovjetunionen havde afskrevet Østrig flere måneder forinden. Ud over at styrke den tyske nationale stolthed var Anschluss en vigtig forberedelse til den næste fase. Tyskland omringede nu Tjekkoslavakiet fra tre sider, hvilket forværrede tjekkerne forsvarssituation i meget høj grad.²⁶

I Tjekkoslavakiet havde Anschluss radikaliseret sudetertyskerne. Den 28. marts mødtes Henlein med Hitler i Berlin, hvor SdP fik til opgave at fremsætte krav, som var indlysende uacceptable for den tjekkoslavakiske regering. Dette førte til det såkaldte Karlsbad-program den 24. april 1938; en liste med otte krav, som blandt andet omfattede retten til udnævnelsen af tyske embedsmænd i sudetertyske områder, anerkendelse af sudetertyskerne som en særskilt juridisk enhed inden for staten og frihed til at bekende sig til og udbrede den nazistiske ideologi, hvoraf især de to sidstnævnte krav blev anset som uacceptable af Tjekkoslavakiet.²⁷

Spændingen mellem Tyskland og Tjekkoslavakiet eskalerede yderligere som følge af Majkrisen, da den tjekkoslavakiske regering den 20. maj modtog rapporter fra forskellige kilder om tyske troppeforflytninger langs den tjekkoslavakiske grænse i det sydlige Schlesien og det nordlige Østrig. I frygt for, at en episode mellem regeringen og sudetertyskerne kunne fremprovokere en tysk invasion, valgte den tjekkoslavakiske regering at iværksætte en delmobilisering og bemandede grænsedeforsvarsværkerne i Sudeterlandet. Både Frankrig og Sovjetunionen erklærede, at de ville stå ved deres forpligtelser over for Tjekkoslavakiet, hvis Tyskland invaderede landet, og briterne advarede tyskerne om, at de ikke kunne garantere, at de ikke ville blive involveret. Troppebevægelserne viste sig dog at være øvelsesmarcher til og fra troppeøvelsesområder langs grænsen. Tyskland afviste påstanden om at have haft til hensigt at invadere Tjekkoslavakiet, og den 24. maj var krisen overstået, men det var nu en udbredt opfattelse, at Tyskland havde planlagt at invadere Tjekkoslavakiet, og at Hitler var blevet tvunget til at give efter på grund af den tjekkoslavakiske delmobilisering og de britiske og franske advarsler. Hitler var rasende, og under et møde den 28. maj med den militære ledelse erklærede han, at han ville knuse Tjekkoslavakiet, og var dermed fast besluttet på krig. To dage senere signerede han det reviderede direktiv for "Fall Grün", mens fristen for udførelsen blev fastsat til 1. oktober.²⁸

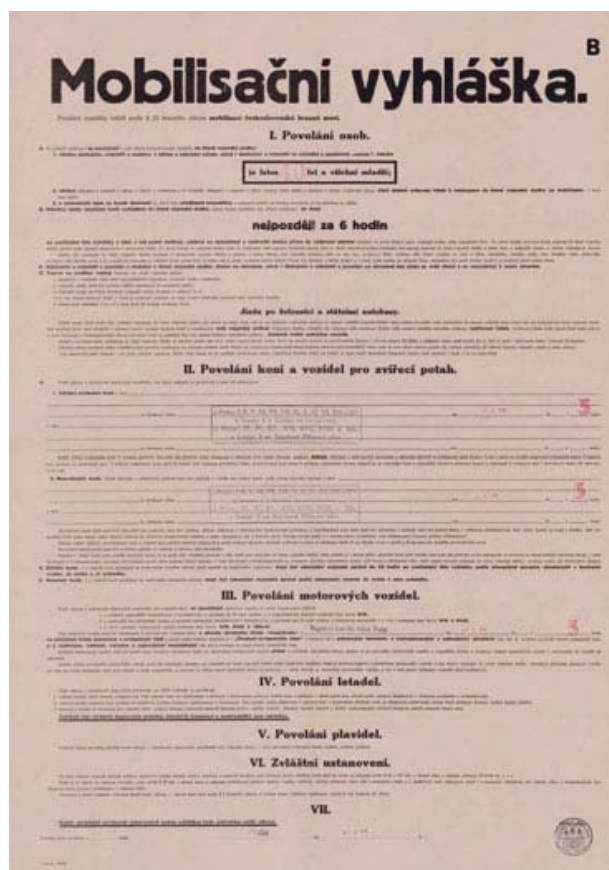
Manglende fremskridt i forhandlingerne mellem den tjekkoslavakiske regering og SdP førte til, at Storbritanniens premierminister Neville Chamberlain og udenrigsminister Lord Halifax den 26. juli udnævnte Walter Runciman som mægler mellem parterne. Tjekkerne blev udsat for hårdt britisk pres for at give indrømmelser til sudetertyskerne. Beneš *mødtes den 4. september med SdP's forhandlere og underskrev det, der blev kendt som den "fjerde plan".* Planen opfyldte

26 Taylor, p. 377; Steiner, pp. 552-556.

27 Taylor, pp. 380, 388.

28 Taylor, pp. 390-395; Steiner, pp. 571-573; Michaelis, pp. 61-69; Šrámek m.fl. (red.), *Když zemřít tak čestně: Československá armáda v září 1938.* (Brno 1998), p. 19; Lukeš, *Czechoslovakia between Stalin and Hitler: The Diplomacy of Edvard Beneš in the 1930s* (New York 1996), pp. 144-145.

En plakat med kundgørelsen af den tjekkoslovakiske generalmobilisering den 23. september 1938 (<http://www.mobilisace1938.cz/23-zari-1938-ceskoslovensko-mobilizuje>. (25-10-2016)).

næsten alle kravene i Karlsbad-programmet, og SdP blev nu beordret af Hitler til at afbryde forhandlingerne. Påskuddet kom den 7. september, da tjekkoslovakisk politi arresterede 87 SdP-medlemmer for våbenbesiddelse og spionage under en demonstration i Ostrava. SdP erklærede, at arrestationerne var i strid med den “fjerde plan”, og forlod på det grundlag forhandlingerne.²⁹

Den 12. september holdt Hitler en tale, hvori han fordømte Beneš og Tjekkoslaviet som en uforsonlig fjende af Tyskland og krævede retfærdighed for sudetertyskerne. Dagen efter udbrød der demonstrationer og optøjer over hele Sudeterlandet, og regeringen i Prag blev nu tvunget til at erklære undtagelsestilstand og igen gennemføre en delmobilisering. Orden blev genoprettet i løbet af 48 timer, og den 16. september flygtede Henlein og andre SdP-medlemmer over grænsen til Tyskland, hvor de den følgende dag dannede Sudetendeutsche Freikorps (SFK), en paramilitær bevægelse, som over de næste to uger ville indlede en guerillakrig mod de tjekkoslovakiske myndigheder.³⁰

For at finde en løsning på krisen rejste Chamberlain den 15. september til Berchtesgaden for at mødes med Hitler. Her krævede den tyske leder, at Tjekkoslaviet skulle afstå alle områder, hvor majoriteten af befolkningen var etniske ty-

29 Faber, *Munich, 1938 Appeasement and World War II* (New York 2010), pp. 242-245; Taylor, pp. 407-409; Steiner, pp. 585, 593-594.

30 Ibid.; Šrámek et al. (red.), pp. 24-26, 29.

skere. Chamberlain vendte hjem for at diskutere sagen med regeringen samt den franske premierminister Édouard Daladier og udenrigsministeren Georges Bonnet. Den 19. september blev Tjekkoslaviet præsenteret for den britisk-franske plan, som indebar, at Tjekkoslaviet skulle afstå alle områder, hvor mere end 50 % af befolkningen var tyskere, mod en international garanti af Tjekkoslaviets territoriale integritet. Tjekkoslaviet afviste planen og bad i stedet om en grænsearbitrering, men da briterne og franskmændene advarede tjekkerne om, at en afvisning af de britisk-franske krav ville betyde, at Tjekkoslaviet ville blive overladt til sig selv, kapitulerede den tjekkoslaviske regering den 21. september over for kravene. Samme aften fremlagde Polen sine territoriale krav på Zaolzie-regionen og Těšín, efterfulgt af Ungarns krav på Slovakiet og Karpato-Ruthenien næste morgen.³¹

I Tjekkoslaviet blev kapitulationen mødt med indignation og raseri. En generalstrejke blev varslet, og demonstrationer brød ud i Prag og i andre storbyer imod kapitulationen og Hodža-regeringen og med det krav, at landet mobiliserede hæren. Den følgende dag gik Hodža af som premierminister og blev erstattet af general Jan Syrový som leder af en interimregering.³²

Mens Tjekkoslaviet havde kapitulert over for den britisk-franske plan, mødtes Chamberlain med Hitler i Bad Godesberg den 22. september. Chamberlain fremlagde den britisk-franske plan, som tjekkerne havde accepteret, men dette var ikke acceptabelt for Hitler. Han krævede nu, at en grænsedragning skulle afgøres med det samme, hvorefter Sudeterlandet skulle evakueres af tjekkerne senest den 28. september og derefter ville blive besat af tyske tropper den 1. oktober. Desuden krævede han, at Polen og Ungarns territoriale krav skulle opfyldes, før Tyskland ville udstede nogen som helst form for garanti over for Tjekkoslaviet. Hitler afklarede sine krav i det såkaldte Godesberg-memorandum, hvori datoen for begyndelsen af den tjekkoslaviske evakuering blev rykket til den 1. oktober.³³

Imens var embedsmænd i både London og Paris begyndt at blive utilfredse med den nonchalante holdning i Godesberg. Dette, samt nyheden om SFK's besættelse af Aš og Cheb natten mellem den 20.-21. september, førte til, at både briterne og franskmændene informerede Prag, at det britisk-franske råd om ikke at mobilisere nu var trukket tilbage. Om aftenen den 23. september iværksatte Tjekkoslaviet en generalmobilisering.³⁴

Godesberg-memorandummet blev præsenteret for Tjekkoslaviet den 24. september, som erklærede, at Tjekkoslaviet ville acceptere den oprindelige britisk-franske plan, men ikke memorandummet.³⁵

31 Taylor, pp. 737-745, 782-783, 793; Steiner, pp. 614-615; Šrámek et al. (red.), p. 30.

32 Šrámek et al. (red.), p. 30; Taylor, p. 799.

33 Faber, pp. 330-331; Taylor, pp. 805-819; Steiner, p. 617.

34 Taylor, pp. 812-813; Šrámek et al. (red.), p. 32.

35 Taylor, pp. 827-830.

Tjekkoslavakiske soldater under generalmobiliseringen i slutningen af september 1938. (Kvaček & Heyduk (2011))

Den eskalerende krise begyndte nu at tage en militær drejning. Nyheden om de tjekkoslavakiske og tyske militære forberedelser samt Godesberg-memorandummet fik den franske regering med den franske generalstabschef general Maurice Gamelin til at iværksætte en delmobilisering af landets hær den 24. og 26. september. Sovjetunionen havde allerede gennemført en delvis mobilisering mellem den 21. og 24. september.³⁶

³⁶ Faber, p. 352; Steiner, pp. 622, 624; Michaelis, p. 152; Ragsdale, pp. 112-126.

Den 26. september blev Sir Horace Wilson sendt til Berlin for personligt at overlevere et brev fra Chamberlain til Hitler, hvori Chamberlain udtrykte sit ønske om at finde en fredelig løsning på krisen. Hitler svarede, at han kun ville indlede forhandlinger med tjekkerne, hvis de accepterede Godesberg-memorandummet; de skulle give deres samtykke til en tysk okkupation af Sudeterlandet fra 1. oktober, og tjekkerne skulle afgive deres svar senest den 28. september kl. 14, ellers ville Tyskland tage Sudeterlandet med magt. Samme aften holdt Hitler en tale i Sportpalast i Berlin, hvori han truede Beneš med krig, hvis han ikke indfrie kravene. Dagen efter mødtes Wilson igen med Hitler, men Hitler gentog sit ultimatum. Tjekkerne havde valget mellem at acceptere Godesberg-memorandummet eller at blive knust. Wilson overleverede herefter Chamberlains advarsel til Hitler om, at Storbritannien ville være forpligtet til at støtte Frankrig, hvis de blev aktivt involveret i krigshandlinger med Tyskland. Krigsforberedelserne fortsatte den 27. september, og krigen så nu ud til at være uundgåelig.³⁷

Tysklands militære forhold i 1938

Hæren

Den samlede tyske hær havde ifølge mobiliseringsplanen for 1937/1938 en styrke på 3.343.476 mand (tabel 1). Felthæren havde en styrke på 1.863.867 mand, hvoraf 1.382.093 mand tilhørte regulære kampenheder. Det faktiske tal ville realistisk set være noget under dette: Den hastige udbygning af hæren medførte blandt andet, at flere fredstidstroppeenheder (dvs. divisionerne) ikke havde nået deres planmæssige styrke, og en del af den unge mandlige befolkning var desuden bundet til såkaldt reserverede erhverv ("*Unabkömmlichkeits-Verfahren*") eller erhverv, der ansås som værende så vigtige for krigsindustrien, at de var fritaget for militærtjeneste.³⁸ Ud over dette omfattede felthæren også stationære grænsevagts- og fæstningsenheder samt konstruktionstropper bestående hovedsageligt af ikke-uddannede og ubevæbnede mænd tilknyttet Reicharbeitsdienst (RAD).³⁹

Fredshæren bestod i efteråret 1938 af 46 divisioner, to brigader, befæstnings- og grænsevagtsformationer samt diverse støtteenheder, som kunne underordnes armékorps, arméer eller armégrupper. Heraf var 34 infanteridivisioner, fire motoriserede infanteridivisioner, tre panservisioner, to lette divisioner, tre bjergdivisioner, en panserbrigade og en kavaleribrigade.⁴⁰

37 Michaelis, p. 161; Steiner, pp. 630-632; Faber, pp. 358, 366-369, 371-372.

38 Michaelis, p. 72; Kroener, Müller & Umbreit, *Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg*, bd. 5/I. *Organisation und Mobilisierung des deutschen Machtbereichs* (Stuttgart 1988) pp. 759-762.

39 Mueller-Hillebrand, *Das Heer 1933-1945. Band I: Das Heer bis zum Kriegsbeginn* (Darmstadt 1954), p. 61.

40 Michaelis, p. 70; Tessin, *Deutsche Truppen und Verbände 1919-1939* (Osnabrück 1974), pp. 229-231.

Tabel 1: Den tyske hærs styrke i mobiliseringsåret 1937/1938.	
	Styrke
Felthæren	
Tropper i kampenheder	1.382.093
Tropper i stationære grænse- og fæstningsenheder	183.897
Reservehæren (stampersonel) a)	297.877
Felthæren i alt	1.863.867 mand
Reservehæren (Ersatzheer)	
Erstatningstropper (rekrutter)	941.244
Konstruktionstropper ^{b)}	538.365
Erstatningshæren i alt	1.239.121 mand
Hærens samlede styrke	
	3.343.476 mand
Hærens samlede styrke	
Tropper i SS-Verfügungstruppe	23.000 mand
Personelbestand	
Aktive tropper i fredshæren:	500.000 – 600.000 / 650.000 ^{c)}
I. reserve (minimum ni måneders værnepligt)	200.000
II. reserve (tre måneders hurtiguddannelse)	250.000
Landwehr	300.000
^{a)} Tropper tilknyttet kommando og administrative tjenester: 31.373; vagttropper af forskellige typer: 71.269; uddannelses- (Lehr) og forsøgstropper samt diverse skoletropper: 20.345; samt kadrepersonel: 174.890. ^{b)} Disse var hovedsageligt ikke-uddannede og ubevæbnede mænd tilknyttet Reicharbeitsdienst (RAD). ^{c)} Ifølge mobiliseringsplanen 1937/1938 var der beregnet et sted mellem 500.000 og 600.000 aktive soldater, men denne tager blandt andet ikke højde for de 60.000 soldater fra den tidligere østrigske hær, som blev indlemmet i Wehrmacht.	

Kilde: Mueller-Hillebrand, pp. 61, 66; Michaelis, p. 72; Zgórnjak, p. 142, fn. 117.

Anneksionen af Østrig den 12. marts 1938 betød, at den østrigske hær på 59.065 mand blev indlemmet i Wehrmacht og omdannet til to infanteridivisioner, to bjergdivisioner og en let division. Disse var stadig under opstilling i en eller anden grad, da Sudeterkrisen nåede sit klimaks i september 1938.⁴¹

41 Steinböck, Österreichs militärisches Potential im März 1938 (Wien 1988), p. 178; Michaelis, p. 70; Tessin, pp. 219-220, 231, 454-456.

Soldater fra Infanterie-Regiment 61 (tilhørende 7. Infanterie-Division) fordriver tiden med kortspil, mens de afventer angrebsordrene, september 1938. (Lakosil (2014))

Herudover havde hæren otte reservedivisioner, 21 Landwehrdivisioner og yderligere 20 reservedivisioner, der var en del af Ersatzhæren. Dette betød, at felthæren i tilfælde af mobilisering blev udvidet fra 75 divisioner og to brigader til 95 divisioner og to brigader. Herudover fandtes 17 grænsevagts- og fæstningskommandoer med en samlet styrke på omkring 50 infanteriregimenter.⁴²

Ud over værnemagtens hær havde Tyskland også 22.718 mand fra det såkaldte *SS-Verfügungstruppe* (SS-VT). Disse var militære SS-enheder operativt underlagt hærens kommando, men var i 1938 ikke organisatorisk, udrustningsmæssigt eller uddannelsesmæssigt klar til krigsindsats.⁴³

Den tyske militærhistoriker Karl-Heinz Frieser har beskrevet den tyske hær i 1940 som en semimoderne hær. Det er en karakteristik, der var endnu mere nøjagtig i 1938. På den ene side havde man en lille elite bestående af kun ni veludrustede og veluddannede motoriserede divisioner. På den anden side havde man de 34 infanteridivisioner, hvor forsyningsenhederne og divisionsartilleriet stort set var afhængige af hestetransport, mens infanteriet marcherede til fods. Kun divisionernes panserværns-, infanterikanons-, rekognoscerings-, stabs- og enkelte støtteenheder var motoriserede (se tabel 8). Dette var et problem, som stadig eksisterede i 1940. Landwehrdivisionerne, som kun var egnede til forsvar, var udrustet med forældede våben og ringere udstyr, og de havde mindre artilleri. Motoriseringsgraden i den tyske hær var dog langt højere end den tjekkoslovakiske hær.⁴⁴

42 Deist et al. (red.), *Germany and the Second World War. Volume I: The Build-up of German Aggression* (Oxford 1990), pp. 450; Zgórnaiak, *Europa am Abgrund – 1938* (Münster, 2002), pp. 141-142.

43 Wegner, *Hitlers Politische Soldaten: Die Waffen-SS 1933-1945*, p. 210; Michaelis, pp. 76-78; Absolon, *Die Wehrmacht im Dritten Reich, bd. IV. 5. Februar 1938 bis 31. August 1939*, pp. 62-64.

44 Frieser, *The Blitzkrieg Legend: the 1940 Campaign in the West* (Greenwood 2005), pp. 29, 31; Scherzer, *Deutsche Truppen im Zweiten Weltkrieg. Band 1A* (Ranis/Jena 2007), pp. 97-112; John,

Soldater fra 45. Infanterie-Division marcherer ind i det sydlige Böhmen i oktober 1938. Divisionen blev dannet af enheder fra den tidligere østrigske hær, hvilket kan ses på soldaternes delvist forældede udrustning. (http://technet.idnes.cz/utokna-trebon-0pf-/vojenstvi.aspx?c=A140214_125319_vojenstvi_nyv. (25-10-2016))

Panservåbnet omfattede i oktober 1938 tre panserdivisioner, to lette divisioner, en selvstændig panserbrigade, tre selvstændige panserregimenter og to selvstændige panserafdelinger. Hver panserdivision havde en meget stor panserbrigade (med 448 kampvogne), en motoriseret infanteribrigade, et artilleriregiment og en ingeniørbataljon. Ud over dette havde hæren to lette divisioner, som havde overtaget armékavaleriets opgaver, operativ opklaring, sikring af hærens frontlinje eller flanker samt forfølgelse og omringning af fjendtlige styrker, der var under tilbagetrækning. 4. lette division var blevet dannet som følge af inkorporeringen af den *Schnelle Division* fra den tidligere østrigske hær og var derfor udrustet med 72 italienske CV-33/35-tanketter.⁴⁵

Ifølge hærens opgørelsesrapport var det tyske panservåben udrustet med 2.608 kampvogne pr. 1. oktober 1938: 1.468 Pz. Kpfw. I (Pz. I) og 823 Pz. Kpfw. II (Pz. II) (lette kampvogne), 59 Pz. Kpfw. III (Pz. III) og 76 Pz. Kpfw. IV (Pz. IV) (mellemtunge kampvogne), og 180 Kl. Pz. Bef. Wg. og Pz. Bef. Wg. III (kommandovogne).⁴⁶

Panservåbnet var med deres sammensætning af højt mobile enheder, mange beskyttede af panser og veludrustet med radioer, umiddelbart imponerende. Men styrkerne havde væsentlige svagheder. 87 % af tyskerne kampvogne var forældede i efteråret 1938. Den hurtige udvikling og udvidelse af panservåbnet betød, at tyskerne hovedsageligt måtte anvende de lette kampvogne Pz.I, Pz.II og

Září 1938 I. díl (Brno 1997), p. 59; Cooper, *The German Army, 1933-1945: Its Political and Military Failure* (London 1978), pp. 162–163; Zgórnjak, p. 141.

45 Let bevåbnet og let pansret lille bæltekøretøj fortrinsvis beregnet til infanteristøtte eller opklaring. Fidler og Stehlík, "Německá Panzerwaffe v září 1938." *Historie a vojenství* 48: 1 (1999), pp. 141-142; Jentz, *Panzertruppen: The Complete Guide to the Creation & Combat Employment of Germany's Tank Force 1933-1942* (Atglen 1996), pp. 27, 50-56; Spielberger, *Kraftfahrzeuge und Panzer des österreichischen Heeres 1896 bis heute* (1995), p. 397.

46 Fidler & Stehlík, p. 143; Jentz, p. 57.

Tabel 2: Den tyske hærs udrustningsgrad i 1938 sammenlignet med 1939.			
Våben		Antal pr. april 1938	Antal pr. 1. september 1939
Infanterivåben			
Pistoler	9 mm P08 og P38	378.826	630.000
Geværer	7,92 mm Mauser K98k	1.163.811	2.569.300
Maskinpistoler	MP 28 og MP 34	7.310	Ukendt
Maskingeværer	7,92 mm MG 34 og MG 08	56.370	103.300
Artilleri			
Morterer	50 mm let mortar Granatwerfer 36	798	5.062
	81 mm mortar Granatwerfer 34	368	3.959
	100 mm Nebelwerfer 36	72	179
Panserværnskanoner	37 mm Pak 35/36	7.713	10.560
Luftværnskanoner	20 mm Flak 30	Ukendt	895
	37 mm Flak 18/36		63
	88 mm Flak 18		Ukendt
Infanterikanoner	75 mm let infanterikanon le.IG 18	2.172	2.931
	150 mm tung infanterikanon SIG 33	Ukendt	367
Bjergkanoner	75 mm GebK 15 og le.GebIG 18	8+32	213
Feltkanoner	75 mm feltkanon FK 18	Ukendt	20
	75 mm feltkanon FK 16nA	Ukendt	4.919
	100 mm tung feltkanon sK 18	635	400
Haubitser	105 mm let felthaubits LeFH 18	2.164	4.919
	150 mm tung felthaubits sFH 18	1.251	2.434
Tungt artilleri (210 mm-420 mm)	210 mm tung mortar lange Mörser 18	23	47
	240 mm tung feltkanon	6	
	Jernbaneartilleri med kaliber 150 mm, 170 mm, 240 mm, 280 mm eller højere	40	
Ammunitionslagre			
Infanterivåben (alle infanterivåben med mindre andet er præciseret)	Pistolammunition	68.674.000 patroner	6.665.459.000 patroner
	Geværammunition	3.638.037.000 patroner	
Ammunition til panserværnskanoner		12.283.000 granater	35.793.000 granater
Artilleriammunition	50 mm mortarammunition	369.000 granater	29.363.000 granater
	81 mm mortarammunition	139.700 granater	
	75 mm infanterikanonammunition	2.982.500 granater	
	Ammunition til bjergkanoner	25.000+ granater	
	Ammunition til 105 mm Nebelwerfer	130.000 granater	
	Ammunition til 100 mm K18	783.400 granater	
	Ammunition til 105 mm LeFH 18	9.026.000 granater	
	Ammunition til 150 mm sFH 18	1.601.400 granater	

Kilde: Rahne, "Vorbereitung auf den "Fall Grün": Die Okkupation der Sudetengebiete der ČSR durch Hitlerdeutschland im Herbst 1938", *Visier* 9: 1988 (1988), p. 29; Kroener, Müller & Umbreit, *Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg*, bind 5/I, p. 554.

Pz.I- og II-kampvog-
ne fra 1. lette division
transporteres til deres
opmarchområder
ved hjælp af FAUN
L 900-lastvogne og
Sd.Ah.-115-anhæn-
gere. (Horst Scheibert
– *Die 6. Panzer-
Division 1937-1939.
Bewaffung – Einsätze*
– Männer, Friedberg-
Dorheim 1975)

CV-33/35, som var uegnede til anvendelse mod godt uddannede og udrustede fjendtlige enheder. Kun de nye mellemtunge kampvogne Pz.III og specielt Pz.IV var bedre end den tjekkoslovakiske hærs bedste kampvogne, og udviklings- og produktionsvanskeligheder medførte, at leverancerne af de nye kampvogne til enhederne kun foregik langsomt.⁴⁷

Den hastige produktion af kampvogne betød også, at mange mekaniske fejl ikke var fjernet. Dette blev tydeligt demonstreret under den tyske indmarch i Østrig den 12. marts 1938. Ud af 229 kampvogne mistede 2. panserdivision 39 kampvogne og syv panservogne mellem Wels og Wien på grund af mekaniske problemer, dvs. 17 % af divisionens samlede antal kampvogne.⁴⁸

De lette divisioner manglede offensiv kapacitet, hvilket viste sig tydeligt under Polenfelttoget i 1939.⁴⁹ De havde flere rekognosceringsenheder end panserdivisionen, men kun kvart så mange kampvogne. Den 2. lette division i Polen var kun udrustet med Pz. I og II (tilsvarende de lette divisioners udrustning i 1938), og manglen på tungere kampvogne til bekæmpelse af fjendtlige panserværnskanonstillinger kunne tydeligt mærkes.⁵⁰

Manglen på strategisk reserve og kvalificeret personel

På trods af at den tyske hær var både stor og veluddannet, udgjorde manglen på en strategisk reserve og kvalificerede officerer et reelt problem for Wehrmacht i 1938.

En af grundene til de manglende reserver var de såkaldte "hvide årgange", dvs. mænd født mellem 1901 og 1913, som var for unge til militærtjeneste under 1.

47 Jentz, p. 29; Frieser, pp. 38-42, 339-346; Cooper, p. 155, Spielberger, pp. 397-399; John, *Září 1938 I. díl*, p. 81; Jentz & Doyle, *Panzer Tracts No. 3-1: Panzerkampfwagen III Ausf.A, B, C und D* (Boyd's 2006), p. 62

48 Frieser, p. 38; Michaelis, p. 54; Schmidl, März 38: Der deutsche Einmarsch in Österreich (Wien 1987), pp. 170-171.

49 Jentz, pp. 103-104.

50 DiNardo, *Germany's Panzer Arm* (Westport 1997), p. 97.

Verdenskrig. Yderst få af disse havde nogen tidligere militær uddannelse, men det var dem, som udgjorde størstedelen af hærens reservemandskab.

For at gøre det muligt for hæren at udnytte disse årgange i tilfælde af en krigssituation blev der oprettet såkaldte supplementsenheder ("*Ergänzungseinheiten*"), hvor soldaterne fik tre måneders militær grunduddannelse. Reservister med minimum ni måneders uddannelse blev kategoriseret som I. reserve, mens reservisterne med tre måneders oplæring blev kategoriseret som II. reserve. I efteråret 1938 havde hæren kun 250.000 fuldt trænede reservister fra I. reserve og 200.000 delvist trænede reservister fra II. reserve. *Landwehr* (veteraner fra 1. Verdenskrig) udgjorde 300.000 mand (tabel 1).⁵¹

På øverste niveau førte Wehrmachts udvidelse til en kritisk mangel på officerer. Pr. 10. november 1938 var der i alt kun 15.377 officerer til at føre og forvalte en hær på 3.343.476 mand. Dette på trods af mange tiltag efter 1933 for at udvide officerskorpset: Flere kadetter blev optaget på officersskolerne, underofficerer blev indstillet til officersuddannelser, og tidligere officerer blev genindkaldt til aktiv tjeneste. Omkring 1.600 officerer blev overført fra den tidligere østrigske hær til Wehrmacht. Denne hurtige udvidelse medførte et naturligt fald i den gennemsnitlige kvalitet i officerskorpset.⁵²

Korpsets kerne var dog særdeles godt uddannet og erfaren, og hæren som helhed var langt bedre og mere realistisk uddannet end de fleste andre hære på den tid, inkluderet Frankrigs. Hærens doktrin og taktiske systemer, der var udviklet af general Hans von Seeckt og hans stabsofficerer efter 1. Verdenskrig, var blevet baseret på systematisk analyse af egne og andres erfaringer fra krigen. Det centrale element var en satsning på delegering af beslutningsmyndighed på kamppladsen, den såkaldte *Auftragstaktik*. Troppførereren beordrede kun, *hvad* der skulle udføres. Underførereren fandt selv ud af, hvordan opgaven bedst kunne udføres med de rådige midler. Dermed havde de tyske officerer langt større frihed til selv at tage initiativ og udnytte de taktiske forhold og muligheder på slagmarken, hvorimod de andre landes hære i langt større grad skulle afvente detaljerede ordrer om hvordan, de skulle handle, fra overordnede.⁵³ Sammen med en normal høj kvalitet af officerer og underofficerer var dette ledelsesprincip en væsentlig kilde til de tyske sejre i 1939 og 1940.

Luftwaffe

Luftwaffe var i 1938 et af Europas mest moderne og største luftvåben og bestod af 31 bombegrupper, 22 jagergrupper, seks styrtbombegrupper, fem jagerbombegrupper og 14 rekognosceringsgrupper. Ud over dette rådede Luftwaffe over 7.

51 Mueller-Hillebrand, pp. 31-33, Cooper, p. 161.

52 Mueller-Hillebrand, pp. 29-30; Cooper, pp. 159-161; Steinböck, pp. 107-108.

53 Frieser, p. 336-337; Corum, *The Roots of Blitzkrieg: Hans von Seeckt and German Military Reform* (1992), pp. 199-205; Strohn, *The German Army and the Defence of the Reich* (Cambridge 2011), pp. 114.

Flybesætning fra Dornier Do 17-bombefly tilhørende Kampfgeschwader 255 forbereder sig på operationer mod Tjekkoslaviet. (Arkiv M. Novák. http://technet.idnes.cz/utok-na-trebon-0pf-/vojenstvi.aspx?c=A140214_125319_vojenstvi_nyv. (25-10-2016))

Flieger-Division i Berlin under kommando af generalmajor Kurt Student. Det var en improviseret faldskærmsdivision, der blev aktiveret 1. juli 1938.⁵⁴

I løbet af 1937-38 blev Luftwaffe udrustet med en ny generation af maskiner, såsom jagerflyet Messerschmitt Bf 109, bombeflyene Heinkel He 111 og Dornier Do 17 samt styrtbombeflyet Junkers Ju 87.⁵⁵ På trods af den hurtige oprustning var kun 15 af 30 bombegrupper udrustet med de moderne He 111 bombefly, mens otte hovedsageligt var udrustet med de ældre modeller Do 17, og syv havde Junkers Ju 86. I løbet af 1938 blev de fleste jagergrupper udrustet med de moderne Messerschmitt Bf 109; i alt var 17 af 22 jagergrupper udrustet med de nye maskiner i en eller anden grad (78 %), mens alle seks styrtbombegrupper var mere eller mindre udrustede med Junkers Ju 87 styrtbombefly. Den 1. august 1938 blev fem jagerbombergrupper (*Schlachtgruppe* 10, 20, 30, 40 og 50) oprettet bestående af de forældede jagerfly He 51 og jagerbombere Henschel Hs 123. Disse blev i løbet af krisen flyttet til flybaser tæt på Tjekkoslaviet og havde til formål at give direkte luftstøtte til hæren.⁵⁶

Flystyrken var pr. 1. oktober på 3.194 kampfly fordelt på 1.220 bombefly, 1.013 jagerfly, 235 styrtbombefly, 195 jagerbombere og 531 rekognosceringsfly. Af disse var 2.775 indsatsklare (tabel 3).⁵⁷ Men på trods af Luftwaffes imponerende størrelse, led det samtidig under forskellige problemer, nogle af dem forårsaget af flyvevåbnets hurtige vækst.

54 Michaelis, pp. 89-90; Tessin, p. 292-295; Deist et al. (red.), p. 487; Stehlik, "Organizace německé branné moci 22. září 1938. II. část." *Historie a vojenství* 58: 1 (2009), pp. 52, 54-60; Quarrie, *German Airborne Divisions: Blitzkrieg 1940-41* (Oxford 2004), pp. 46-48.

55 Völker, *Die deutsche Luftwaffe 1933-1939. Aufbau, Führung und Rüstung der Luftwaffe sowie die Entwicklung der deutschen Luftkriegstheorie* (Stuttgart 1967), pp. 130-132.

56 Tessin, p. 293; Ries, *Luftwaffen-Story 1935-1939*, (Mainz 1974), pp. 140-145; Michaelis, p. 90.

57 Generalstab der Luftwaffe, RL 2 III Bd. 700-701. Bundesarchiv-Militärarchiv, Freiburg. Citeret i Michaelis, p. 90; Pfaff, "Die Modalitäten der Verteidigung der Tschechoslowakei 1938 ohne Verbündete," *Militär-geschichtliche Mitteilungen* 57 (1998), p. 46.

Tabel 3: Luftwaffes indsatsklare styrke pr. 1. oktober 1938.

Flytype	Kampfly i alt	Heraf frontkampfly (1. linje)	Indsatsklare fly pr. 1. oktober 1938	Indsatsklare fly med fuldt uddannet besætning
Rekognosceringsfly	531	514	432	332
Jagerfly	1.013	795	781	405
Bombefly	1.220	1.140	1.094	744
Jagerbombere ^{a)}	195	195	192	185
Styrtbombefly	235	234	226	119
I alt	3.194	2.878	2.775	2.084

^{a)} Jagerbombere (på tysk "Schlachtflieger") omfatter flytypen Henschel Hs 123.

Kilde: Generalstab der Luftwaffe, RL 2 III Bd. 700-701. Bundesarchiv-Militararchiv, Freiburg. Citeret i Michaelis, p. 90; Pfaff, p. 46.

Tabel 4: Beredskabet af Luftwaffes flybesætninger i august 1938.

Flytype	Autoriserede besætninger	Status for besætninger	
		Fuldt operationelle	Delvist operationelle
Strategiske rekognosceringsfly	228	84	57
Taktiske rekognosceringsfly	397	183	128
Jagerfly	938	537	364
Bombefly	1.409	378	411
Styrtbombefly	300	80	123
Jagerbombere	195	89	11
Transport	117	10	17
Søfly	230	71	34
I alt	3.714	1.432	1.145

Kilde: Murray, p. 112.

Tabel 5: Procentandel af Luftwaffes flybesætninger i tjeneste.

	1.8.38	15.8.38	5.9.38	12.9.38	19.9.38	26.9.38	8.10.38
Bombefly	49%	58%	76%	84%	89%	90%	90%
Jagerfly	70%	78%	89%	88%	93%	95%	90%
I alt	57%	64%	79%	83%	90%	94%	92%

Kilde: Ibid., p. 113.

Luftwaffes udvidelse, øgning i flyaktiviteten og indførelsen af nye flytyper førte til et øget antal af flyulykker og alvorlige overgangsproblemer inden for både uddannelse og træning, vedligeholdelse og anden logistik.⁵⁸ Der var flybesætninger, der manglede uddannelse i instrumentflyvning, og som manglede fuldt oplærte radiooperatører og maskingeværskytter.⁵⁹ I begyndelsen af august var kun 57 % af alle flybesætninger til rådighed for aktiv tjeneste (tabel 4 og 5). Under Sude-terkrisen i september 1938 blev procentandelen ganske vist nok øget betragteligt (94 % den 26. september 1938), men det skete ved at reducere kravene til flyvetimer og træning. Den høje procentandel af indsatsklare besætninger kunne dog ikke bevares over længere tid, da tab samt effekten af kamphandlingerne ville reducere det rådige antal.⁶⁰

En anden svaghed var manglen på reservedele og reservefly.⁶¹ Luftwaffe havde prioriteret opretholdelsen af nye fly i eksisterende enheder og oprettelsen af nye flyveenheder over etableringen af en materielreserve. Göring havde afvist Luftwaffes stabs anbefaling om at dedikere 20-30 % af produktionen til at sikre reservefly og reservedele. Dette betød, at ud af et samlet antal på 3.194 kampfly var der kun 316 fly i reserve.⁶² Reservedelssituationen var kritisk; f.eks gik kun 4-5 % af flymotorproduktionen til at opbygge en motorreserve.⁶³

“Fall Grün” – den tyske invasionsplan for Tjekkoslavakiet

Tjekkoslavakiet blev for alvor et centralt fokus for den tyske krigsplanlægning efter Tjekkoslavakiets og Frankrigs gensidige bistanstraktater med Sovjetunionen af 1935. De åbnede muligheden for en flerfrontskrig mellem Tyskland på den ene side og Frankrig, Tjekkoslavakiet og Sovjetunionen på den anden side.

Den 24. juni 1937 kom krigsminister Werner von Blomberg med en *Weisung* (instruktion) om Wehrmachts krigsforberedelser for perioden 1. juli 1937 til 30. september 1938. “Fall Rot” så for sig et aktivt forsvar af Vestfronten mod en potentielt fransk offensiv. Grænsen skulle forsvares af grænsevagter og Landwehrenheder. En variant af “Fall Rot” havde eksisteret siden 1935, som indtil slutningen af 1937 havde forrang. “Fall Grün” forudså da muligheden for et forebyggende lynangreb mod Tjekkoslavakiet for at forhindre dem i at intervenere i tilfælde af en krigstilstand mellem Frankrig og Tyskland.⁶⁴

58 Murray, “German Air Power and the Munich Crisis”, Bond & Roy (red.), *War and Society*, Volume 2 (New York 1977), p. 113.

59 Ries, p. 210.

60 Murray, p. 113.

61 Ibid., p. 114.

62 Generalstab der Luftwaffe, RL 2 III Bd. 700-701. Bundesarchiv-Militararchiv, Freiburg. Citeret i Michaelis, p. 90; Pfaff, p. 46.

63 Murray, p. 114.

64 Zgórnjak, pp. 70-71.

Oberst Alfred Jodl (venstre) og OKW's operative stab udformede planen, som blev præsenteret for Hitler den 20. maj 1938, mens OKH's generalstab under ledelse af general Franz Halder (højre) udarbejdede den endelige angrebsplan. (Bundesarchiv, Bild 146-1971-033-01 og 146-1970-052-08)

Den 7. december 1937 fik "Fall Grün" forrang over "Fall Rot" og blev i den nye version af 21. december gjort til den indledende primære hovedoperation fra tidligere kun at have været en sekundær, forebyggende indsats.⁶⁵ Den 21. april 1938 fik Keitel og OKW ordre om at lave en ny variant af "Fall Grün", hvori Hitler for sig så et "*blitzartigen Überfall*" uden advarsel og uden diplomatisk begrundelse.⁶⁶ OKW's operative stab, under oberst Alfred Jodl, udformede planen, som blev præsenteret for Hitler af Keitel den 20. maj. OKW's plan var blevet udarbejdet parallelt med OKH's planlægning og uden hærens generalstabs kendskab.⁶⁷ Den 28. maj – efter afslutningen på Majkrisen – var Hitler fast besluttet på at gå i krig mod Tjekkoslaviet. To dage senere underskrev Hitler det reviderede direktiv for "Fall Grün", og i et følgebrev fastsatte Keitel den 1. oktober som fristen for begyndelsen for angrebet.⁶⁸

65 Steiner, p. 334.

66 Michaelis, pp. 62, 146-147; Deist et al. (red.), p. 531; Zgórnjak, p. 145-146.

67 Zgórnjak, p. 146; Cooper, p. 95.

68 Michaelis, p. 69.

Hitler vidste, at et angreb mod Tjekkoslaviet kunne udløse en europæisk storkrig, og i sin instruktion til "Fall Grün" var det derfor nødvendigt med en militær afgørelse inden for to-tre dage samt et hurtigt gennembrud i de tjekkoslovakiske befæstningslinjer. Det skulle sikre nedkæmpelsen af den tjekkoslovakiske hær i et omringningsslag i Böhmen og Mähren og forhindre, at den kunne trække sig tilbage til Slovakiet.⁶⁹

Hitlers direktiv dannede basis for krigsforberedelserne, og den 15. juli blev "Fall Grün", med titlen "Aufmarsch 35", fremlagt for OKH's generalstab. I slutningen af august præsenterede den nye generalstabschef, general Franz Halder, OKH's angrebsplan for Hitler. Angrebsplanens tyngdepunkt lå hos 2. armé i Schlesien og 14. armé i Østrig, som gennem en knibetangsmanøvre skulle afskære Böhmen og Mähren fra Slovakiet for så at omringe og nedkæmpe den tjekkoslovakiske hær. Hitler var overordnet set enig i knibtangsmanøvren, men mente, at det var præcis dét, tjekkerne forventede. Han frygtede derfor, at 2. armé ville møde hård modstand fra tunge befæstninger og dermed opleve "*ein zweites Verdun*". Han ville i stedet flytte tyngdepunktet til 10. armé, som med samtlige pansrede og motoriserede enheder skulle udføre et "*Blitzschlag*" mod Prag via Plzeň. Under en konference mellem Hitler, von Brauchitsch og Halder natten mellem den 9. og 10. september udtrykte Halder sin uenighed i at koncentrere alle motoriserede enheder i 10. armé. Halder påpegede, at befæstningerne over for 2. armé ikke var færdigbyggede. Hitler accepterede, at knibtangsmanøvren var at foretrække, og at tyngden i 10. armés angreb kun skulle supplere indsatsen i de to egentlige tyngdeområder.⁷⁰

Den endelige operative plan for invasionen af Tjekkoslaviet var som følger:⁷¹

- I Schlesien, med hovedkvarter i Cosel (i dag Koźle i Polen), stod **2. Armé** under kommando af Gerd von Rundstedt. Arméen bestod af otte infanteridivisioner, en panserdivision og diverse støtteenheder. Arméen havde til opgave at bryde igennem de tjekkoslovakiske befæstningsværker i det nordlige Mähren og derefter rykke frem mod Olomouc for derefter at slutte sig til 14. Armé, som rykkede ind i det sydlige Mähren. Arméen udgjorde den nordlige del af knibtangsmanøvren, som skulle omringe de tjekkoslovakiske tropper i Böhmen og forhindre, at de trak sig tilbage til Slovakiet.
- **8. Armé** med hovedkvarter i Freiburg i Schlesien (i dag Świebodzice i Polen), under kommando af generaloberst Fedor von Bock, var opmarcheret vest for 2. Armé. Arméen bestod af fire infanteridivisioner. Arméen var opmarcheret i området mellem Hirschberg og Waldenburg i Schlesien og skulle rykke frem i retningen Vysoké Mýto – Svitavy – Náchod. Den skulle efter at have brudt

69 Zgórnjak, pp. 148-150.

70 Michaelis, pp. 80-83; Taylor, pp. 722-725.

71 Michaelis, pp. 83-87, 122-133; Zgórnjak, pp. 151-156; Strohn, pp. 239-240; Bundesarchiv-Militärarchiv (BA-MA, RH 2/v. 299, RH 19-XVI/2, RH 64/26); International Military Tribunal (IMT) XXV: pp. 471-477.

igennem her støtte 2. Armés fremmarch. Der har dog hersket en vis usikkerhed om arméens deployeringsområde.⁷²

- Nord for Žitava var det selvstændige **IV. Armékorps** opmarcheret med hovedkvarter i Herrnhut. Det bestod af to infanteridivisioner og et motoriseret SS-infanteriregiment. Armékorpsset skulle rykke frem i retning Železnice, binde fjendens styrker i området og sikre 8. Armés flanke.
- **10. Armé** med hovedkvarter i Schwandorf var under kommando af General der Artillerie Walther von Reichenau. Arméen var opmarcheret i Sydsachsen, Thüringen og Nordbayern. Den bestod af det motoriserede XVI. Armékorps under generaløjtnant Guderian, tre infanteridivisioner, tre motoriserede infanteridivisioner, en panserdivision, en let division, et motoriseret SS-infanteriregiment samt diverse støtteenheder. Arméen skulle fra sit opmarchområde mellem Gottleuba og Cham angribe gennem et såkaldt “*Blitzschlag*” i retning Prag via Plzeň.
- **12. Armé** med hovedkvarter i Passau var under kommando af generaloberst Wilhelm Ritter von Leeb. Arméen var deployeret til Bayern og det nordlige Østrig. Den bestod af otte infanteridivisioner, en bjergdivision, en panserafdeling, et motoriseret SS-infanteriregiment samt diverse støtteenheder. Arméen havde til opgave at bryde igennem de tjekkoslovakiske grænseforsvarsværker i det sydlige Böhmen og derefter rykke frem mod Brno.
- **14. Armé** havde hovedkvarter i Wien og var under kommando af Wilhelm List. Arméen opmarcherede i Østrig. Den bestod af to infanteridivisioner, to bjergdivisioner, en motoriseret infanteridivision, en let division og en panserdivision. Arméen udgjorde den sydlige del af knibtangsmanøvren, og havde til opgave at bryde igennem de tjekkoslovakiske grænseforsvarsværker i det sydlige Mähren og derefter rykke frem mod Brno for dermed at møde 2. Armé. På

72 Det skal nævnes, at der er en vis uenighed blandt forskerne om det faktiske deployeringsområde for 8. Armé. Den almene opfattelse er, at 8. Armé var lokaliseret i Sachsen, med hovedkvarter i Freiberg. Eksempler på de forskere, som er af denne opfattelse, er Zgórnjak i *Europa am Abgrund – 1938*, Miloslav John i *Září 1938 I. díl*, Jan Anger i “Vojenská situace Československa v době mnichovské kapitulace”, Procházka, Zdeněk & Bílek (red.) i *Vojenské dějiny Československa III. díl*. Disse mangler dog kildehenvisninger. Michaelis, derimod, med basis i “Heeresgruppenkommando 3. I a. Nr. 790/38. Dresden, 24.8.38. Befehl zu Vorbereitung zum Aufmarsch und Angriff der (8.) Armee. BA-MA RH 64/26”, skriver, at 8. Armé var opmarcheret i Hirschberg (Jelenia Góra) og Waldenburg (Wałbrzych). Det kan ikke udelukkes, at der kan have opstået en forveksling mellem Freiburg i Schlesien (da byen efter 1945 fik det polske navn *Świebodzice*) og Freiberg (i Sachsen). En beretning af løjtnant Mogschar fra Infanteriregiment 8, 3. infanteridivision (fra 8. Armé), placerer infanteriregimentet langs den schlesisk-tjekkiske grænse nær landsbyen Oppau (Opawa), hvilket også omfatter konkrete planer for IR 8s 3. kompagni om et angreb i sydlig retning over bjerget Mravenečník, som befinder sig i Krkonoše-bjergene. Lakosil & Svoboda, *Sudety 1938: pohledem důstojníků německé armády*, pp. 21–58. Strohn mener i *The German Army and the Defence of the Reich* ligeledes, at 8. Armé var lokaliseret i Schlesien. Det er derfor min konklusion, at arméen befandt sig i Schlesien.

grund af de dårlige vejforhold i Østrig og det sydlige Mähren kom tyngden i knibtangsmanøvren til at ligge hos 2. Armé.⁷³

Langs Tysklands vestlige grænse var tre arméer opmarcheret med i alt fem infanteri-, fire reserve- og ni Landwehr-divisioner samt fæstnings- og grænsevagtsformationer. Tysklands østlige grænse skulle forsvares af to arméer med tre infanteridivisioner, en reservedivision, 4 Landwehr-divisioner samt fæstnings- og grænsevagtsformationer.⁷⁴

Et af de centrale spørgsmål relateret til forberedelserne af angrebet på Tjekkoslovakiet var spørgsmålet om den tyske hærs mobiliseringstid. Ivan Pfaff hævder, at fra proklamationen om fuld mobilisering skulle den tyske hær bruge seks uger på at mobilisere, men dette stemmer dog ikke overens med fakta.⁷⁵ For det første havde den tyske hær to mobiliseringsformer: *Mobilmachung ohne öffentliche Verkündigung* (x-Fall), hvor man kunne udføre en skjult mobilisering uden at alarmere fjenden, og *Allgemeine Mobilmachung mit öffentlicher Verkündigung* (almen mobilisering).⁷⁶ Den tyske hær var klar over problemet, at en mobilisering ville kunne advare fjenden, hvilket tydeligt kunne ses under Majkrisen. Af den grund valgte man i stedet at afholde en række store manøvrer på øvelsespladser i nærheden af den tjekkoslovakiske grænse: Grafenwöhr i Batern, Königsbrück i Sachsen og Neuhammer i Schlesien, hvor flere årgange reservister blev indkaldt til repetitionsøvelser, men derefter blev beordret til at forblive i aktiv tjeneste ud over den sædvanlige seksugers øvelsesperiode. Hærens aktive fredstidsdivisioner havde dermed mere eller mindre nået fuld kampstyrke, og syv reservedivisioner var også blevet mobiliseret. Denne uofficielle mobilisering bidrog sammen med Tysklands hårde diplomatiske retorik dog til at undergrave Wehrmachts mulighed for at opnå overraskelse.⁷⁷

En anden udfordring ved planen var gennembruddet af de tjekkoslovakiske befæstningsværker. Her kunne tyskerne dog drage fordel af, at befæstningerne blev opført i Sudeterlandet. Mange bunkere kunne observeres direkte fra den tyske side af grænsen eller fra tysk luftrum.⁷⁸ Både sudetertyskere og Abwehr udførte omfattende spionage på befæstningslinjerne, og tyskerne havde dermed detaljerede kort over deres beliggenhed og svagheder i forsvarslinjerne.⁷⁹ Disse erfaringer førte til udarbejdelse af et feltreglement for erobringen af befæstningsværkerne (HDvg 124), og ved militærøvelsespladserne i Jüterbog, Döberitz, Gra-

73 Taylor, p. 724.

74 Zgórnjak, pp. 153-155.

75 Pfaff, p. 38.

76 Mueller-Hillebrand, p. 52.

77 Michaelis, p. 115; Taylor, pp. 700-701.

78 Zorach, "Czechoslovakia's Fortifications. Their Development and Role in the 1938 Munich Crisis", *Militär-geschichtliche Mitteilungen* 20 (1976), p. 90.

79 Čermák, Lakosil & Svoboda, *Souboj bez vítěze: Německé přípravy na dobývání čs. lehkého opevnění v roce 1938* (Prag 2010); pp. 11-29.

Ved militærøvelsespladserne i Jüterbog, Döberitz, Grafenwöhr og Königsbruck blev der konstrueret kopier af de tjekkoslovakiske forsvarsværker. I løbet af sommeren 1938 øvede de tyske soldater sig i erobringen af disse og bunkernes holdbarhed mod blandt andet flammekastere, artilleri og sprængladninger. (Čermák, Lakosil & Svoboda)

fenwöhr og Königsbruck opførte man kopier af de tjekkoslovakiske bunkertyper. Her blev tyske soldater i løbet af sommeren trænet i at erobre og ødelægge bunkere.⁸⁰

Den 27. september beordrede Hitler, at første angrebsbølge (bestående af 21 forstærkede regimenter fra syv divisioner) skulle være på plads i deres endelige opmarchområder inden kl. 12 den 30. september. Den første og anden dag skulle samtlige motoriserede enheder rykke frem til deres opmarchområder.⁸¹

Luftwaffes overordnede plan, der blev beskrevet i Hitlers direktiv for "Fall Grün" af 30. maj 1938, var langt mere simpel.⁸² Det tyske flyvevåbens vigtigste opgave var at nedkæmpe det tjekkoslovakiske luftvåben og dets flybaser samt bekæmpe sovjetiske og franske luftstyrker, som skulle angribe tysk territorium. Derefter skulle Luftwaffe give hæren luftstøtte ved at lamme den tjekkoslovakiske hærs ledelse og mobilisering, angribe hærens forsyningslagre, mobiliseringscentre samt mål tilhørende den tjekkoslovakiske regering og administration. Styrtebombefly skulle samtidig angribe tjekkiske befæstninger i grænseområderne. Industrielle mål skulle, så vidt det var muligt, skånes, mens gengældelsesangreb mod den tjekkoslovakiske civilbefolkning skulle besluttes af Hitler selv.

80 Ibid., pp. 30-63.

81 Michaelis, pp. 61; IMT XXV, pp. 485-486.

82 Ibid., pp. 88-95; Taylor, pp. 712-713; IMT XXV, pp. 438.

- **Luftwaffengruppenkommando 1** under Kesselring skulle støtte 2., 8. og 10. Armé med omkring 200 jagerfly, 600 bombefly og 200 styrtbombefly. Dermed havde kommandoen næsten halvdelen af Luftwaffes kampfly til rådighed.
- Der var planlagt en samtidig luftbåren operation (“Unternehmen Freudenthal”) i det nordlige Mähren. **7. Flieger-Division** skulle lande bag de tjekkoslovakiske befæstninger i Bruntál (Freudenthal), erobre befæstningerne i området og åbne befæstningslinjen for 3. panserdivision og 2. Armé. Nyere forskning vurderer, at på grund af den på det tidspunkt stadig begrænsede øvelse i faldskærmslandinger ville operationen højst sandsynligt være blevet udført som en luftlandeoperation uden for Horní Benešov i nærheden af Bruntál (altså mere i stil med operationen mod fortet Eben-Emael i Belgien i 1940).⁸³
- **Luftwaffengruppenkommando 2** skulle forsvare Tysklands vestlige luftrum over for Belgien og Nederlandene og lede operationer mod Storbritannien.
- **Luftwaffengruppenkommando 3** skulle støtte 12. Armés indmarch. Sperrle havde angiveligt omkring 150 bombefly, 100 jagerfly og 60 styrtbombefly til rådighed. Sperrle skulle også dække den sydlige del af Vestfronten.
- **Luftwaffenkommando Österreich** skulle støtte 14. Armés offensiv fra Østrig.

Luftwaffe var med dette klar til hurtigt at sikre sig luftherredømmet over Tjekkoslovakiet, men ud over de allerede nævnte problemer med mangel på reserve-maskiner, reservedele og uddannede piloter havde Luftwaffe en yderligere udfordring i form af vejrforholdene.

OKW stræbte efter at koordinere hærens og Luftwaffes angrebstidspunkt. Problemet med et koordineret angrebstidspunkt i forhold til vejret er beskrevet i en notits fra Jodl den 27. september. Hæren ønskede at iværksætte invasionen ved daggry kl. 06:15 på D-dag, men højtliggende tågedannelse i Bayern havde i dagene inden ført til, at Luftwaffes starttidspunktet blev udskudt til mellem kl. 8 og 11. Et angrebstidspunkt, som fandt sted efter hærens angreb, ville fjerne det taktiske overraskelsesmoment og tvinge Luftwaffe til at ændre angrebsmetoderne (bl.a. flyvehøjde). Jodls forslag var dermed således, at hæren angreb kl. 6:15, og at Luftwaffe skulle gå til angreb, når forholdene tillod det.⁸⁴

Vejrforholdene blev dog ikke bedre i oktober, men derimod det modsatte: Fra 30. september til 11. oktober var der seks dage med regn og seks dage med tåge. Luftwaffengruppekommando 3 rapporterede følgende vejr: “2. oktober: *ungünstiges Flugwetter. Wolkendecke reisst nicht auf.* Am 3. Oktober: *ab 14.00 kein Flugwetter.* Am 4. Oktober: *Sturmtief verhindert jede Luftaufklärung bis 17.00*”. Først den 5. oktober var der skyfri himmel.⁸⁵ Luftwaffes fulde styrke ville dermed ikke kunne indsættes til invasionen, og måske ville vejrforholdene overhovedet ikke tillade flyaktivitet.

83 Čermák, Lakosil & Svoboda; 159-193; Zgórníak, pp. 161.

84 Michaelis, pp. 162-163.

85 Ibid., p. 164; Murray, p. 115.

Endelig kunne den tyske invasionshær også udnytte det såkaldte Sudeten-deutsche Freikorps (SFK), en paramilitær milits dannet den 17. september 1938. Frikorpset bestod af et sted mellem 20.000 og 31.270 mand. Det var med hjælp fra Wehrmacht blevet udrustet med våben fra den tidligere østrigske hær.⁸⁶ SFK gennemførte i løbet af Sudeterkrisens slutfase en række guerillaangreb mod tjekkoslovakiske civile og militære mål, blandt andet med støtte af SS. Korpset skulle i tilfælde af en tysk invasion underordnes OKW's kommando.⁸⁷ Men SFK kunne reelt gøre mere skade end gavn. Kun få havde nogen militær uddannelse, hvilket reducerede frikorpsets reelle kampværdi.

Wehrmacht var især kritisk indstillet over for SFK, fordi dets angreb under krisen resulterede i, at den tjekkoslovakiske hær deployerede flere styrker ved grænsen, og SFK's besættelse af Aš og Cheb natten mellem den 20. og 21. september førte til, at Tjekkoslaviet iværksatte en fuld mobilisering den 23. september; noget, som undergravede muligheden for overraskelse.⁸⁸

Tjekkoslaviets militære situation i september 1938

Fredshæren i 1938

Parallelt med at Tyskland åbent genoprustede og udvidede Wehrmacht fra 1935, blev de tjekkoslovakiske militære styrker reformeret og opbygget i perioden 1935-38. Grundlaget blev skabt ved den supplerende forsvarslov fra den 13. maj 1936, der indførte toårig værnepligtstjeneste. En reorganisering af hæren blev vedtaget, opførelsen af moderne forsvarslinjer med befæstninger langs grænserne til Tyskland og Ungarn indledt og et materielt oprustningsprogram sat i gang.⁸⁹

Mens fredshæren i marts 1938 kun havde en styrke på 208.455 mand, rådede Tjekkoslaviet over en betydelig reserve. Jævnfør værnepligtsloven af 19. marts 1920 blev alle mænd mellem 20 og 50 år anset for at være våbenføre, men i tilfælde af krig eller mobilisering kunne disse årgange forstærkes med alle mænd mellem 17 og 60 år. I. reserve (mænd op til 40 år) omfattede 1.273.000 mand, mens II. reserve (40-50 år) omfattede 542.000 mand (tabel 6).⁹⁰

Med en samlet reserve på i alt 1.815.000 mand var den tjekkoslovakiske hær på papiret langt bedre stillet end Tyskland. Men i modsætning til Ben-Arie og Pfaff kan man ikke se hele denne styrke som fuldt anvendelig. Kampværdien i

86 Michalis, pp. 147-151; Zgórnjak, pp. 166-167; for en detaljeret beskrivelse af SDF's kampe i september 1938, se Hruška, *Boj o pohraničí: Sudetoněmecký Freikorps v roce 1938* (Prag 2013).

87 IMT XXV, p. 486-487.

88 Taylor, p. 896; Michaelis, pp. 151, 156.

89 Šrámek et al. (red.), p. 14.

90 Sander, "Válečná československá armáda v září roku 1938. I. část", *Historie a vojenství* 44: 6 (1995), pp. 27-33; Pokorná, Hofman & Stehlík (red.), *Československá armáda 1918-1938* (Havlíčkův Brod 1991), p. 28; Šrámek, *Československá armáda v roce 1938* (Brno 1996), pp. 64, 66-67.

Tabel 6: Den tjekkoslovakiske hærs styrke i 1938.	
	Styrke
Fredshæren og reserven	
Fredshæren	200.000
I. reserve	1.273.000
II. reserve	542.000
Reserven i alt:	1.815.000 mand
Mobiliseringen i 1938	
Teoretisk størrelse ved mobilisering	1.453.000
Indkaldelsesordrer faktisk udstedt	1.253.000
Antal soldater, som ikke adlød indkaldelsesordre	126.000
- Af disse sudetertyskere	90.000-100.000
Antal soldater mobiliseret i alt	1.127.000
Hærens samlede styrke ved slutningen af september 1938	
Hærens samlede styrke (fredstidshæren og mobiliseringshæren samlet)	1.327.000 mand
Heste udskrevet i alt	217.128 heste

Kilde: Šrámek (1996), pp. 66-67.

den tjekkoslovakiske II. reserve – bestående af mænd mellem 40 og 50 år – var i lighed med Landwehr begrænset.⁹¹

Den tjekkoslovakiske hærs mobilisering og deployering i 1938

Den tjekkoslovakiske hær gennemførte en række mobiliseringer i løbet af 1938, og forløbet kulminerede i den almene mobilisering den 23. september 1938.

Kl. 22:30 den 23. september blev en generalmobilisering beordret. Den skulle indledes den 25. september. Præsident Beneš udnævnte general Ludvik Krejčí til øverstbefalende for HVOA, som den 26. september blev flyttet til Račice-slottet omkring ni km vest for Výškov i Mähren. Landets provisoriske hovedstad blev samtidig placeret i Turčiansky Svätý Martin i Slovakiet.⁹²

91 Ben-Arie, "Czechoslovakia at the Time of 'Munich': The Military Situation", *Journal of Contemporary History* 25: 4 (1990), p. 439; Pfaff, p. 38.

92 Šrámek et al. (red.), p. 32; Hamák & Vondrovský, p. 11; Šrámek (1996), p. 39.

Tabel 7: Den tjekkoslovakiske hærs udrustningsgrad i 1938.		
Våben		Antal
Infanterivåben		
Pistoler	vz. 22 og vz. 24	178.260
Geværer	vz. 24	762.000
Lette maskingeværer	Lk vz. 26	30.519
Tunge maskingeværer	Tk vz. 24 og Tk vz. 37	11.738
Artilleri		
Morterer	81 mm vz. 36	902
	90 mm vz. 17	212
Panserværnskanoner	37 mm KPÚV vz. 34	182
	37 mm KPÚV vz. 37	995
	47 mm KPÚV vz. 36	268
Luftværnskanoner	20 mm VKPL vz. 36	227
	75 mm PL vz. 37	4
	80 mm PL vz. 5/8	4
	80 mm PL vz. 14	3
	80 mm PL vz. 37	97
	83,5 mm PL vz. 22	140
	90 mm PL vz. 12/20	20
Bjergkanoner og haubitser	75 mm kanon vz. 15	235
	100 mm haubits vz. 16/19	44
Lette kanoner og haubitser	80 mm kanon vz. 5/8	86
	80 mm kanon vz. 17	267
	80 mm kanon vz. 30	202
	100 mm haubits vz. 14/19	605
	100 mm haubits vz. 30	164
Mellemtunge (hrubý) kanoner og haubitser	105 mm kanon vz. 35	106
	150 mm haubits vz. 14/16	128
	150 mm haubits vz. 25	340
Tunge haubitser	150 mm kanon vz. 15 og vz. 15/16	11
	150 mm haubits vz. 15	43
Tunge morterer og kanoner	140 mm mortar vz. 18	240
	210 mm mortar vz. 18	18
	240 mm kanon vz. 16	6
	260 mm mortar vz. 17	25
	305 mm mortar vz. 16	17
Motorkøretøjer		
Motorcykler		5.058
Personbiler, lastbiler samt artilleritraktorer		25.349
Busser		720
Pansrede køretøjer		
Panservogne	OA vz. 27	15
	OA vz. 30	51
Tanketter	Tč vz. 33	70
Lette kampvogne	LT vz. 34	50
	LT vz. 35	298
	LTP (TNH bestemt for Peru)	24
	LT vz. 35 (bestemt for Rumænien)	11
Pansertog		6
Improviserede pansertog		12

Kilde: Šrámek (1996), pp. 67-68; Hamák & Vondrovský, pp. 201-202.

Mobiliseringen foregik stort set smertefrit. Teoretisk set kunne Tjekkoslaviet mobilisere 1.453.000 mand, men 315.000 af disse var etniske tyskere, og 90.000 var ungarere. I løbet af september 1938 blev 1.253.000 indkaldelsesordrer udsendt, og 1.128.110 mand mødte op. Sammen med den aktive fredshær betød dette, at hæren i slutningen af september nåede en størrelse på 1.327.000 mand (tabel 6). Ud over de værnepligtige blev også 217.128 heste, 26.159 køretøjer og 5.058 motorcykler udskrevet.⁹³

Den tjekkoslovakiske hær omfattede i slutningen af september 21 infanteridivisioner, 12 grænseområder (*Hraniční oblast*, HO, af divisions størrelse), fire kampgrupper af divisions størrelse og fire hurtige divisioner. Af disse var fem divisioner stadig under mobilisering (4., 12., 13., 22. infanteridivision samt 1. hurtige division). Disse troppeenheder var fordelt på fire arméer, otte armékorps og seks grænsezoner (*Hraničních pásma*, HP, tilsvarende et armékorps).⁹⁴ Den tjekkoslovakiske deployeringsplan var som følger:⁹⁵

- **1. Armé** var under kommando af Sergej Vojtechovský og havde hovedkvarter i Hradec Králové. Den havde ansvar for forsvaret af store områder i det vestlige og nordlige Böhmen. Arméen bestod af fem infanteridivisioner, fire grænseområder, tre kampgrupper samt diverse støtteenheder.
- **2. Armé** var under kommando af Vojtěch Luža og havde hovedkvarter i Olomouc. Den havde ansvaret for forsvaret af det nordlige Mähren. Hvis det ikke lykkedes 1. Armé at forsvare Böhmen, skulle 2. Armé forsvare dens højre flanke og sørge for, at 1. armé kunne gennemføre deres planlagte tilbagegang til nye forsvarsstillinger langs de slovakisk-mähriske Karpater og de mährisk-slovakiske Beskiderne. 2. Armé skulle herefter indtage nye stillinger foran Ostrava. Arméen bestod af fire infanteridivisioner, to grænseområder samt diverse støtteenheder.
- **3. Armé** var under kommando af Josef Votruba med hovedkvarter i Kremnica. Den havde til opgave at forsvare Slovakiet og Karpato-ruthenien mod et muligt ungarsk angreb. Arméen bestod af to infanteridivisioner, 3. hurtige division, fire grænseområder samt diverse støtteenheder.
- **4. armé** var under kommando af Lev Prchala med hovedkvarter i Brno. Den havde til opgave at forsvare det sydlige Mähren langs den østrigske grænse og forhindre, at 1. armé i Böhmen blev afskåret og omringet. Arméen skulle forhindre et tysk gennembrud i Dyje-Svratka-dalen og den nedre mähriske dal. Arméen bestod af fire infanteridivisioner, 2. og 4. hurtige division, en kampgruppe og to grænseområder.

93 Šrámek et al., pp. 33-38; Straka, *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939* (Prag 2007), p. 120; Šrámek (1996), pp. 66-68, 73.

94 Sander, "Válečná československá armáda v září roku 1938. II. část", *Historie a vojenství* 45: 1 (1996), pp. 38-51.

95 Šrámek et al. (red.), p. 85-86. Hamák & Vondrovský, *Mobilizovaná československá armáda 1938* (Dvůr Králové nad Labem 2011), pp. 37-173.

Ud over de fire felthære havde hærens overkommando en strategisk reserve bestående af en pulje af otte infanteridivisioner og 1. hurtige division samt hovedkvarterene "ČV" og "M", som var i gang med at konstruere spærrelinjer langs de böhmisk-mähriske og den mährisk-slovakiske grænser.

Hæren havde pr. 30. september 1938 188.200 pistoler, 762.000 geværer, 34.557 lette og 11.738 tunge maskingeværer, 2.272 haubitser og kanoner, 1.445 panserværnskanoner (af kaliber 37 og 47 mm), 498 luftværnskanoner og 1.114 morterer af kaliber 81 mm.⁹⁶

En infanteridivision bestod som regel af tre infanteriregimenter, et artilleriregiment, en blandet rekognosceringsenhed og støtteenheder, men den var svagere end sit tyske modstykke, især med hensyn til panserværnskanoner (tabel 8). Mens de tyske infanteridivisioner havde i alt 75 panserværnskanoner, måtte de tjekkoslovakiske i teorien kun nøjes med 18 kanoner. Det reelle forhold var dog væsentligt anderledes og endnu værre. Flere divisioner havde kun seks panserværnskanoner (bl.a. 6., 13. og 15.), mens seks divisioner (2., 4., 8., 10., 11. og 20.) ingen havde overhovedet.

Problemet kan delvist forklares med, at flere panserværnsafdelinger var overført til grænseområdeenhederne (HO) eller kampgrupperne, men med 1.445 panserværnskanoner mod Tysklands 7.713 ser man, at der var en generel mangel på panserværnsskyts,⁹⁷ hvilket var specielt alvorligt, fordi Tjekkoslaviet var den forsvarende side.

En anden alvorlig svaghed var den begrænsede grad af motorisering. Den tjekkoslovakiske hær havde i slutningen af september i alt omkring 31.217 motorkøretøjer, hvoraf kun 8.292 tilhørte hæren i fredstid.⁹⁸ Resten af køretøjerne skulle derfor udskrives fra civile, men kun 18.000 køretøjer blev udskrevet af det planlagte antal på 36.000. Køretøjsbestanden dækkede dermed kun 50-70 % af hærens behov, og i de motoriserede enheder reelt under 50 %. Mange af disse rekvirerede civile køretøjer kunne ikke bruges på grund af slitage og utilstrækkelig vedligeholdelse. Derfor måtte den tjekkoslovakiske regering som en nødløsning den 29. september bestille 2.000 lastbiler fra USA.⁹⁹ Artilleriet var også utilstrækkeligt motoriseret. Kun hærens tunge artilleri og fire ud af de ni artilleriafdelinger, der var tilknyttet hurtige divisioner, var fuldt motoriseret; resten var alle hestetrukne.¹⁰⁰

96 Šrámek (1996), pp. 67-68.

97 John, *Září 1938 II. díl. Možnosti obrany československa* (Brno 1997), p. 35; Šrámek et al. (red.), pp. 43, 91; Hamák & Vondrovský, pp. 40, 67, 106, 125, 149, 170, 172, 197-198; Rahne, "Vorbereitung auf den "Fall Grün": Die Okkupation der Sudetengebiete der ČSR durch Hitlerdeutschland im Herbst 1938", *Visier* 9: 1988 (1988), p. 29.

98 Šrámek (1996), pp. 17, 68; Hamák & Vondrovský, pp. 140, 202.

99 Procházka & Bílek (red.), p. 418; Hummelberger, "Die Rüstungsindustrie der Tschechoslowakei 1933 bis 1939", Forstmeier & Volkmann (red.), *Wirtschaft und Rüstung am Vorabend des Zweiten Weltkrieg* (Düsseldorf 1981), p. 329.

100 Šrámek (1996), p. 68; Minařík & Šrámek, "Dělostřelectvo československé armády v době vyvrcholení mnichovské krize". *Historie a vojenství* 59: 1 (2010), p. 50-55; Kliment og Francev,

Tabel 8: Styrkeforholdet mellem en tysk og en tjekkoslovakisk infanteridivision.			
		Tysk infanteridivision (1939)	Tjekkoslovakisk infanteridivision
Personelstyrke og køretøjer			
Soldater		17.734	~14.000
Heste		4.842	~3.000
Hestevogne		919	Ukendt
Motorcykler	Med sidevogn	201	~20
	Uden sidevogn	326	
Personbiler		394	~75-100
Lastbiler		615	
Panservogne		3	—
Lette kampvogne		—	3
Udrustning			
Pistoler		4.481	2.200
Geværer		12.609	6.000
Lette maskingeværer		378	324
Tunge maskingeværer		138	108
Lette luftværnskanoner (20 mm)		12	—
Panserværnskanoner (37 mm)		75	18
Morterer (50 mm)		93	—
Morterer (81 mm)		54	18
Lette infanterikanoner (75 mm)		20	—
Feltkanoner (75 mm)		—	12
Feltkanoner (80 mm)		—	
Felthaubitser (100 mm)		—	18
Felthaubitser (105 mm)		36	—
Tunge haubitser (150 mm)		12	—
<p>Note: Kriegsstarckenachweisung (KStN) og Kriegsausrüstungsnachweis (KAN), som angav bestemte divisionernes organisatoriske størrelse og udrustning for 1938, overlevede ikke krigen, og tallene her er derfor baseret på KStN og KAN fra 1939. Divisionernes opbygning ændredes dog ikke nævneværdigt fra 1938 til 1939. De tjekkoslovakiske divisioners reelle styrke varierede meget.</p>			

Kilde: Scherzer, pp. 97-112; John, *Září 1938 II.* díl, p. 35; Šrámek m. fl. (red.), p. 43; Hamák & Vondrovský, pp. 20-30.

Tjekkoslavakiske soldater stiger om bord på ladet af Praga RV-lastvogne. Den tjekkoslavakiske hær havde en akut mangel på motorkøretøjer i både infanteriet og artilleriet. (Hamák & Vondrovský (2011))

Der var to årsager til den lave grad af motorisering. For det første havde de ansvarlige embedsfolk i Forsvarsministeriet et forældet og amatøragtigt syn på motorkøretøjer og de affødte behov. Det medførte til manglende standarder for vedligeholdelse af motorkøretøjerne.¹⁰¹ En anden grund var Agrarpartiets (RSZML) økonomiske interesser. Et af partiets delorganisationer, Forbundet for Provinssielle Sammenslutninger af Hesteopdrættere (*Ústřední svaz zemských sdružení chovatelů koní*), solgte fuldblodsheste til hæren og var derfor imod en omfattende motorisering.¹⁰²

Hærens fire hurtige divisioner (*rychlá divize*) var inspireret både af de franske mekaniserede kavaleridivisioner og de tyske lette divisioner og var en kombination af panser- og artillerienheder, kavaleri og mekaniseret infanteri. Efter planen skulle hver division have en kavaleribrigade bestående af to dragonregimenter, en motoriseret brigade bestående af to kampvognsbataljoner og to motoriserede infanteriregimenter, en rekognosceringsafdeling samt diverse artillerienheder. Divisionen skulle efter planen have 98 kampvogne, men divisionernes reelle styrke varierede dog meget: 1. hurtige division havde 38 kampvogne, 3. hurtige division havde 16, 4. hurtige havde 73, mens 2. hurtige division ikke havde nogen (37 kampvogne var udlånt til 4. hurtige division).¹⁰³

Selv om disse divisioner så slagkraftige ud på papiret, havde også de en række svagheder. For det første var de hurtige divisioners komponenter beregnet til at blive benyttet i forskellige kampsituationer bedst egnet for den enkelte komponent. I modsætning til situationen i de tyske panserdivisioner forudsatte og øvede

Czechoslovak Armored Fighting Vehicles 1918-1948 (Atglen 1997), p. 259.

101 Pokorná, Hofman & Stehlík (red.), p. 38.

102 Dostál, *Agrární strana – Její rozmach a zánik* (Brno 1998), p. 298; Pokorná, Hofman & Stehlík (red.), p. 38.

103 Šrámek et al. (red.), p. 91; Hamák & Vondrovský, pp. 135, 150; John, *Září 1938 II. díl*, p. 35; Kliment & Francev, p. 158, 162-163.

En tjekkoslovakisk 37 mm PÚV vz. 37 panserværnskanon. Flere infanteridivisioner manglede panserværnsvåben, da disse var overført til grænseforsvaret. (Šrámek (1996), p. 16-17)

80 mm vz. 17 feltkanoner bliver transporteret af hestevogn under en feltøvelse. Størstedelen af det tjekkoslovakiske artilleri var hestetrukket. (Šrámek (1996), pp. 40-41)

man ikke det tætte samvirke mellem komponenterne, der kunne skabe synergi og slagkraft under bevægelig kamp. Man kan derfor stille spørgsmål til divisionernes reelle kampværdi. Mange kampvognsbesætninger var derudover ikke fuldt uddannet i at udnytte deres køretøjers muligheder. Deres taktiske uddannelse var begrænset til delingsniveau, og deres tekniske viden begrænset. Der var også en mangel på panserbrydende ammunition til kampvognskanonerne, radioer samt en kritisk mangel på reservedele. Der manglede feltværkstedsenheder, hvilket betød, at defekte kampvogne oftest måtte returneres til fabrikken for reparationer.¹⁰⁴

De tjekkoslovakiske pansrede enheder havde pr. 30. september 1938 i alt 15 OA vz. 27- og 51 OA vz. 30-panservogne, 70 Tč vz. 33-tanketter, 50 LT vz. 34-kampvogne og 298 LT vz. 35-kampvogne.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Kliment & Francev, p. 158.

¹⁰⁵ Hamák & Vondrovský, p. 202.

Tjekkoslavakisk infanteri rykker frem sammen med LT vz. 35-kampvogne under en øvelse i Milovice i 1938. (Šrámek et al. (1998))

LT vz. 35 var den tjekkoslavakiske hærs hovedkampvogn. Den var med sin pansring (8-25 mm) og bevæbning (en 37 mm kanon og to maskingeværer) klart bedre end både Pz.I og II og jævnbyrdig med Pz.III. Ud over de 298 vogne allerede leveret til hæren lavede hæren en hastebestilling på 105 vogne den 24. september 1938, da de frygtede, at de nye LT vz. 38-kampvogne ikke ville blive produceret i tide til et tysk angreb.¹⁰⁶

Tjekkerne valgte også at konfiskere kampvogne beregnet til eksport. Hæren inddrog således mindst 11 LT vz. 35, der skulle være sendt til Rumænien, og 24 LTP-kampvogne bestilt af Peru.¹⁰⁷

Den tjekkoslavakiske hær havde fem pansertog samt yderligere 12 improviserede pansertog, som ville blive opbygget efter mobilisering.¹⁰⁸

Det tjekkoslavakiske luftvåben

Den tjekkoslavakiske hærs luftvåben var under kommando af Jaroslav Fajfr. Det var numerisk klart underlegent i forhold til Tysklands Luftwaffe. Samlet havde det tjekkoslavakiske luftvåben i alt 1.514 fly, hvoraf 838 var frontlinjemaskiner (1. linje), og 170 reservemaskiner (2. linje). Pr. 25. september var 576 kampfly til rådighed fordelt på 253 jagerfly, 150 rekognoscerings-/bombefly, 78 lette og 48 tunge bombefly samt 47 rekognosceringsfly.¹⁰⁹

Flyvetropperne var fordelt blandt arméerne og dermed underlagt arméchefernes kommando. Jagerenhederne skulle dels beskytte Prag og Brno mod fjendtlige luftangreb, dels skulle andre sammen med de lette bombeenheder angribe fjendtlige kolonner, som rykkede ind i Böhmen, samt tyske troppekonzentrationer i

106 Kliment & Francev, pp. 45–59

107 Ibid., pp. 115-120, 124-125.

108 Ibid., pp. 265-268; Hamák & Vondrovský, pp. 26, 178.

109 Minařík & Šrámek, "Československé vojenské letectvo v době vyvrcholení mnichovské krize." *Historie a vojenství* 57: 2 (2008), pp. 43-44; Šrámek (1996), p. 68; Hamák & Vondrovský, p. 202.

Avia B-534-jagerfly.
(Hamák & Vondrovský
(2011))

Det mest moderne bombefly i det tjekkoslovakiske luftvåben var Avia B-71. Det var reelt det sovjetiske Tupolev SB-2-bombefly og var blevet leveret i foråret 1938 (Hamák & Vondrovský (2011)).

Mistelbach-Hollabrunn i det tidligere Østrig. De tunge bombefly skulle bombe mål på fjendens territorium, blandt andet Breslau i Schlesien og Linz i Østrig.¹¹⁰

Også kvalitativt var det tjekkoslovakiske luftvåben underlegent. Selv om tjekkerne havde iværksat en modernisering i begyndelsen af 1930'erne, havde de ikke taget højde for luftvåbnets behov i en mulig konflikt med Tyskland, og moderniseringsprocessen var begyndt at stagnere i sidste halvdel af 1930'erne.¹¹¹

Det tjekkoslovakiske luftvåbens største fortrin var jagerflyene. Luftvåbnet var udrustet med biplanet Avia B-534 (330 styk) med en tophastighed på 405 km/t og udrustet med fire maskingeværer, hvilket blev suppleret af 20 Bk-534, en opgraderet variant med en 20 mm maskinkanon. På trods af B-534's respektable ydeevne haltede de bagud i forhold til tyskernes nye monoplan-jagerfly som Messerschmitt Bf 109.¹¹²

Det tjekkoslovakiske flyvevåben havde et uforholdsmæssigt stort antal Š-328- og Š-528-rekognoscerings-/bombefly (331 styk, 150 indsatsklare). Det var biplaner med en lav tophastighed og lille maksimalbombelast. Samtidig var antallet af egentlige bombefly forholdsvist lavt. Luftvåbnet disponerede i alt over 61 lette

110 Ibid.

111 Šrámek et al. (red.), p. 44.

112 Hamák & Vondrovský, p. 202; Šrámek et al. (red.), pp. 44, 110-112; Hummelberger, pp. 323-324; Zgórnjak, pp. 184-186.

Tabel 9: Det tjekkoslovakiske flyevåben i 1938.	
	Antal
Kampfly	
Letov Š-328 (rekognoscerings-/bombefly)	325
Letov Š-528 (rekognoscerings-/bombefly)	6
Aero A-100 (rekognosceringsfly)	39
Avia B-534 (jagerfly)	330
Avia Bk-534 (jagerfly)	20
Aero Ab-101 (let bombefly)	60
Avia B-71 (let bombefly og rekognosceringsfly)	61
Aero MB-200 (tungt bombefly)	54
Avia F-IX (tungt bombefly)	11

Kilde: Šrámek (1996), pp. 67-68; Hamák & Vondrovský, pp. 201-202.

bombefly af typen Avia B-71 og 60 Aero Ab-101 samt 54 tungere bombefly af typen Aero MB-200 og 11 Avia F-IX. MB-200, der var produceret under licens fra det franske Bloch, var forældede i 1938 grundet en meget lav top hastighed.¹¹³

For at rette op på dette problem indgik den tjekkoslovakiske regering den 15. april 1937 en aftale med Sovjetunionen om at købe 61 moderne SB-2 lette bombefly (Avia B-71) samt en licensaftale om produktionen af yderligere 161 maskiner. Maskinerne blev leveret mellem april og maj 1938, men den tjekkoslovakiske produktion af flyet var ikke iværksat inden Münchenaftalen. Flyet havde vist sin styrke i Den Spanske Borgerkrig med en bombelast på 600 kg og en top hastighed på 423 km/t, som overgik de fleste af datidens jagere,¹¹⁴ men ikke de nye tyske.

En anden kritisk svaghed var manglen på luftværnskanoner. I alt havde den tjekkoslovakiske hær kun 227 lette luftværnskanoner af kaliber 20 mm og mellem 235 og 265 tunge luftværnskanoner med kaliber 80 til 90 mm. Selv om luftværnets størrelse var tilsvarende flere andre landes luftværn i perioden, var det stadig forholdsvist svagt i forhold til behovet. Forklaringen på det begrænsede antal luftværnskanoner var, at hæren i høj grad havde undervurderet vigtigheden af antiluftskytte i de foregående år. Det førte i 1938 til, at man febrilsk, men uden meget held, forsøgte at øge antallet af luftværnskanoner.¹¹⁵

De tjekkoslovakiske befæstningsværker

Kernen i det tjekkoslovakiske forsvar i 1938 var de omfattende grænsebefæstninger, som var det centrale element i den tjekkoslovakiske generalstabs planlægning af landets forsvar.

Den forværrede udenrigspolitiske situation i Europa i 1934 førte til, at den tjekkoslovakiske generalstab besluttede at bygge befæstninger. I sommeren det år

113 Ibid.

114 Ragsdale, p. 83-86; Šrámek et al. (red.), p. 111.

115 Šrámek et al. (red.), p. 44; Šrámek (1996), pp. 67-68; Hamák & Vondrovský, pp. 194-197, 201-202; Straka, pp. 147-149; Zgórnjak, pp. 300-301, 330, 339.

blev en delegation af tjekkoslovakiske militære eksperter sendt til Frankrig for at inspicere Maginot-linjen, samtidig med at man gennemførte planstudier, opmålinger og andre nødvendige forberedelser.¹¹⁶ Den 20. marts 1935 blev to organer oprettet for konstruktionen af befæstningerne. Rådet For Befæstninger, under kommando af generalstabschefen general Krejčí, fik ansvaret for planlægningen af befæstningsværkerne og deres rolle i forsvarsplanerne. Rådets udøvende organ, Direktoratet for befæstningsarbejder (*Ředitelství opevňovacích prací, ŘOP*), under kommando af generalstabens vicechef general Karel Husárek fik ansvaret for konstruktionen af befæstningsværkerne.

Den endelige plan over det permanente befæstningsprogram, dateret den 4. juni 1936, omfattede konstruktionen af 1.276 tunge og 15.463 lette befæstninger. Arbejdet blev opdelt i fire faser. Den første skulle være afsluttet i 1941-42.

Befæstningerne havde tre grundformer.¹¹⁷ De lette befæstninger (LO vz. 36 og 37) var udrustet med lette maskingeværer med enten frontal eller flankerende ildvirkning. De tunge enkeltværker (*sруб*, blokhuse) blev udrustet med maskingeværer, panserværnskanoner og haubitser. Endelig byggedes de tunge værkgrupper (*tvrz*, fort), der bestod af flere sammenknyttede enkeltværker såsom infanteriblokhuse, artilleriblokhuse osv.

De fleste befæstninger blev bygget i det nordlige Mähren frem for i Böhmen, da generalstabschef Krejčí's største frygt var en tysk knibtangsmanøvre fra nord og syd. Grænsen mod Østrig blev dog kun planlagt svagt befæstet, da man håbede på, at østrigsk uafhængighed ville hindre eller begrænse tyske militære operationer mod det sydlige Mähren.

Konstruktionsarbejdet blev påbegyndt i 1936 og fortsatte helt til slutningen af september 1938. Inden Münchenaftalen var 9.940 lette bunkere blevet konstrueret. De fleste var blevet bygget i det vestlige Böhmen (3.933) og langs nordfronten (3.048), mens der i det sydlige Slovakiet var blevet bygget 1.812 bunkere. Det svagest befæstede frontafsnit var i det sydlige Mähren, med kun 1.058 bunkere. Befæstningernes effekt blev desuden forstærket af, at de mange steder blev placeret i bjergfyldt eller kuperet terræn.¹¹⁸

I alt var der blevet konstrueret 263 tunge befæstninger, inden Münchenaftalen blev underskrevet. Udbygningen af anlæggene i dybden var længst fremskredet på nordfronten, hvor der var blevet bygget 246 tunge befæstningsværker støttet af lette befæstninger. 30 af de tunge befæstninger var bygget som en del af fire værkgrupper. Ligesom med de lette befæstninger var konstruktionen af tunge befæstninger i det sydlige Mähren ikke særligt fremskredet, da man som nævnt havde forudsat, at Østrig ville forblive selvstændigt. Konstruktionsarbejdet her blev først accelereret efter Tysklands indlemmelse af Østrig i marts 1938. Derfor

116 Aron et al. (red.), *Československé opevnění 1935–1938* (Náchod 1990), pp. 12-13.

117 Aron m.fl. (red.), pp. 13-16, 43-62, 68-112; Straka, pp. 72-73, 76-77, 81.

118 Zorach, p. 84; Svoboda, Lakosil & Čermák, *Velká kniha o malých bunkrech*. *Československé lehké opevnění 1936-1938* (Prag 2011), pp. 52-53, 93-100; Ragsdale, p. 155.

En forsvarslinje af lette befæstningsværker af typen LO vz. 37. (Procházka & Bílek (red.) (1987))

Det tunge befæstningsværk MO-S 16 ved Ostrava. (Šrámek (1996))

var kun seks tunge befæstninger blevet bygget. Yderligere otte tunge befæstninger var bygget ved Bratislava og tre ved Komárno.¹¹⁹

Selv om de tjekkoslovakiske befæstninger utvivlsomt styrkede det tjekkoslovakiske forsvar, havde de flere svagheder. Ud over store huller i befæstningslinjerne som følge af, at konstruktionsarbejdet ikke var afsluttet, viste de lette bunkere sig ikke at være modstandsdygtige over for tyskernes artilleri.¹²⁰

De etniske mindretal i den tjekkoslovakiske hær

Mens den tjekkoslovakiske hær skulle forberede sig på at møde den eksterne trussel, måtte den samtidig forholde sig til den interne trussel, der var fremkaldt af den manglende loyalitet blandt de nationale minoriteter og specielt sudetertyskerne.

¹¹⁹ Stehlík, *Lexikon těžkých objektů československého opevnění z let 1935-38*. (Dvůr Králové nad Labem 2001), pp. 47-285.

¹²⁰ Zorach, p. 86-88.

Da Tjekkoslovaikiets befolkning bestod af mange forskellige nationaliteter, var værnepligtshæren meget heterogen. Et hærstudie i 1936 fastslog, at hæren ville kunne mobilisere 972.747 mand, hvoraf kun 74,4 % var tjekker og slovakker, mens 19,4 % var tyskere, og 6,2 % var ungarere og andre nationaliteter.¹²¹ I 1938 var 67,28 % af hærens værnepligtige tjekker eller slovakker, 20,42 % tyskere, 6,17 % ungarere og 4,68 % rutenere (dvs. ukrainere).¹²²

Hærstudiet fra 1936 forudså, at ikke alle tyske reservister ville møde ved mobilisering, og den 6. november 1937 besluttede hæren at gennemføre foranstaltninger til sikring mod nogle af virkningerne af sudetertyskernes tvivlsomme loyalitet. General Husárek, chefen for ŘOP, kundgjorde, at andelen af borgere med "ikke-tjekkoslovakisk nationalitet" ikke skulle overskride 30 % i konstruktionsenhederne. Samtidig forberedte man planer for at reducere procentdelen af minoriteterne i forskellige enheder.¹²³

Af de 126.000, som nægtede at adlyde indkaldelsesordren, var 100.000 sudetertyskere. Ved I. Armékorps mødte dog 40 % af de tyske reservister op, mens kun 23 % af de tyske reservister mødte i III. Armékorps. Undtagelsen var II. Armékorps i Nordböhmen, hvor 68 % af de tyske reservister mødte op, hvilket nok kunne tilskrives den store koncentration af socialdemokratiske og kommunistiske arbejdere i regionen.¹²⁴

Der er flere årsager til det store antal ikke-mødende sudetertyskere. For det første bidrog den urolige situation i Sudeterlandet til, at de tjekkoslovakiske tropper og myndigheder havde opgivet grænseområderne og gået i stilling bag grænsebefæstningerne længere inde i landet. Dermed kunne større områder besættes af SFK og blokere for mobiliseringen. For det andet havde SdP iværksat en propagandakampagne, hvori de opfordrede sudetertyskerne til ikke at følge mobiliseringsordren. For det tredje foretog den tjekkoslovakiske hær i september 1938 flere foranstaltninger, som viste den dybe mistillid til de sudetertyske soldater. I eliteenhederne, som bemandede grænsebefæstningerne, blev antallet af sudetertyskere reduceret til 6 %. Den 16. september beordrede generalstabens organisationsafdeling, at tyske reservister indkaldt mellem den 17. og 20. september ikke skulle bevæbnes, men i stedet danne arbejdsenheder, som skulle bidrage til konstruktionen af befæstninger (hvilket blandt andet blev tilfældet med Kampgruppe 1 fra 1. Armé, hvor 18 % af kampgruppens soldater var tyskere). Mange sudetertyskere afviste hæren på grund af mistænkeliggørelsen og den dårlige behandling.¹²⁵

Der var også en vis skepsis over for de slovakiske soldater og officerer, som af tjekkerne konstant blev mistænkt for at have separatistiske tendenser. Mange

121 Sander (1995), pp. 34-35.

122 Straka, p. 103.

123 Zückert, "Zur loyalitäten deutscher Soldaten in der tschechoslowakischen Armee 1918-1938", Schulze (red.), *Loyalitäten in der Tschechoslowakischen Republik 1918-1938* (2004), pp. 165-167.

124 Hamák & Vondrovský, p. 116; Pfaff, p. 53.

125 Zückert, pp. 173-174; Hamák & Vondrovský, p. 73.

slovakker støttede det klerikal-nationalistiske Slovakiske Folkeparti (*Hlinkova slovenská ľudová strana*, HSLS) ledet af Jozef Tiso, som gentagne gange havde krævet autonomi. Blandt kravene var, at militære enheder i Slovakiet udelukkende skulle bestå af slovakiske soldater og have en proportionel repræsentation af slovakker i officerskorpset. Manglen på slovakiske officerer og underofficerer var imidlertid kritisk. Kun én ud af 139 tjekkoslovakiske generaler i 1938 var slovakisk (Rudolf Viest, chef for VII. Armékorps). Pr. 1. januar 1938 havde hæren kun 422 officerer, 86 officerskadetter, 421 sergenter og 1.196 underofficerer af slovakisk nationalitet.¹²⁶

En regeringsrapport fra 1935 angav følgende årsager til den lave andel af slovakker i officerskorpset således: Der var en generel mangel på interesse blandt slovakkerne i militærtjeneste, uddannelsesniveaet blandt slovakkerne var for lavt, og de manglede patriotisme over for den tjekkoslovakiske stat. Den manglende interesse var imidlertid også et resultat af den dårlige erfaring, mange slovakiske officerer havde haft; blandt andet kravet om at tale tjekkisk frem for slovakisk, isolationsfølelse i det industrielle og veluddannede Tjekkiet i modsætning til det økonomisk lavt udviklede landbrugsområde Slovakiet med sin i gennemsnit lavt uddannede, ikke patriotisk vakte befolkning. Modstand mod tjekkoslovakisme¹²⁷ afholdt mange slovakker fra at vælge en officerskarriere.¹²⁸

Den gensidige mistro var dog ikke ensbetydende med, at slovakkerne ville være illoyale på samme måde som sudetertyskerne, og den 23. september holdt Karol Sidor, en ledende HSLS-politiker, en radiotale kort tid inden kundgørelsen af generalmobiliseringen. Her opfordrede han slovakkerne til at kæmpe for fædrelandet [Tjekkoslovakiet], og den 25. september fulgte HSLS' partiavis *Slovák* med en lignende appel. Slovakkerne adlød indkaldelsesordren. Det er uvist, om partiledelsens formaninger var afgørende eller ej.¹²⁹

Tjekkoslovaikiets forsvarsplaner

Den tjekkoslovakiske hærs doktrin for landets forsvar var fra strategisk til taktisk niveau defensiv. Dette afspejlede situationen i den franske hær, og den franske militærmission kontrollerede reelt den tjekkoslovakiske generalstab frem til 1926.¹³⁰ Som allerede nævnt søgte man også fransk inspiration, da man et årti senere besluttede at befæste grænserne.

Den 5. februar 1938 blev forsvarsplanen *Nástupní plán VI* sat i kraft. Hoveddelen af hæren skulle efter denne deployeres til Böhmen og Mähren for at slå et

126 Straka, p. 105; Štefanský, "K niektorým problémom postavenia Slovákov v čs. armáde (1918-1939)", *Vojenská história* 1997:2 (1997), pp. 12, 15; Axworthy, *Axis Slovakia: Hitler's Slavic Wedge, 1938-1945*, (Bayside 2002), p. 9.

127 Tjekkoslovakisme var idéen om, at tjekkere og slovakker var én nation og ikke to forskellige nationer.

128 Mamatey & Luža, pp. 78-79, 210-214; Štefanský, pp. 14, 17.

129 Mamatey & Luža, pp. 164-165.

130 Pokorná, Hofman & Stehlík (red.), p. 21.

tysk angreb tilbage, mens tre divisioner skulle dække grænsen mod Ungarn. Planen forudså et indledende forsvar af Böhmen langs befæstningslinjerne. Når det tyske pres blev overvældende, skulle hæren gennemføre en henholdende kamp tilbage mod Slovakiet, hvor den gik i stillinger langs Vltava-floden i det böhmisk-mähriske højland og til sidst langs den mährisk-slovakiske grænse. Her skulle hæren støtte forsvarskampen på bjergterrænet i de slovakisk-mähriske Karpater og den vestlige del af Beskiderne. Hærledelsen vurderede, at hæren selv uden hjælp udefra ville kunne holde stand i to måneders tid. Planens eneste offensive element var en tjekkoslovakisk offensiv i Niederösterreich (nordlige Østrig) mod Wien. Den skulle fremskyde det indledningsvise forsvar, hvis Wehrmacht forsøgte at rykke igennem Østrig for at komme bag om det tjekkoslovakiske forsvar i Böhmen.¹³¹

Med Tysklands annekstion af Østrig (Anschluß) i marts 1938 blev *Nástupní plán VI* forældet. Et forsvar i Böhmen var nu umuligt, fordi Tjekkoslaviet var omringet af Tyskland på tre sider. En indledende offensiv i Østrig blev nu anset som urealistisk, og man måtte straks befæste den tjekkisk-østrigske grænse i det sydlige Mähren. Forsvarsplanen blev hurtigt tilpasset de nye forhold, og den rettede udgave trådte i kraft den 1. april som *Nástupní plán VIa*, der lagde op til en tidligere henholdende kamp tilbage mod den mährisk-slovakiske grænse og således kun et korterevarende forsvar af Böhmen.¹³²

Den 15. juli 1938 trådte den endelige forsvarsplan, *Nástupní plán VII*, i kraft. Planen var baseret på antagelsen om, at Wehrmacht ville søge sejren gennem konvergerende angreb fra Schlesien og Østrig. Dermed ville man afskære Böhmen fra resten af landet og nedkæmpe den omringede tjekkoslovakiske hovedhær. For at undgå dette skulle forsvarsstillingerne i det vestlige Böhmen nu kun tjene til at dække den tjekkoslovakiske hærs mobilisering. Hæren ville nu fra starten koncentrere størstedelen af hæren i det böhmisk-mähriske højland, hvor de håbede på at kunne holde stand mod angrebene fra nord og syd. Hæren skulle opgive Böhmen og udføre en strategisk tilbagetrækning enten til det böhmisk-mähriske højland (hvis de formåede at afværge angrebet fra syd) eller til den mährisk-slovakiske grænse (hvis det tyske angreb fra syd formåede at bryde igennem de tjekkoslovakiske forsvar).¹³³

Baseret på plan VII blev også en Variant XIII udarbejdet, som forsvarschefen general Krejčí iværksatte den 24. september 1938. Varianten byggede på antagelsen om, at Tyskland udelukkende ville forsøge at angribe og indlemme grænseområderne i Böhmen og Mähren (Sudeterlandet), inden de vestlige magter nåede at intervenere og således stille dem over for et *fait accompli*. Af denne grund blev

131 Anger & Pech, "Plány použití buržoazní čs. armády v letech 1918-1938 (III)", *Historie a vojenství* 34:6 (1985), pp. 73-75; Šrámek et al. (red.), p. 20.

132 Anger & Pech, pp. 81-82.

133 Šrámek et al. (red.), pp. 20-21; Anger & Pech, pp. 82-83.

General Ludvík Krejčí, øverstbefalende for Hærens øverste operative hovedkvarter (HVOA). (Šrámek et al. (1998))

tre divisioner fra HVOA's reserve forflyttet til Böhmen, så de kunne forstærke 1. Armé.¹³⁴

Plan VI og VII var begge baseret på antagelsen, at Tjekkoslaviet ville modtage assistance fra Frankrig og luftstøtte fra Sovjetunionen.¹³⁵ Franskmændene advarede dog tjekkerne om, at de ikke skulle forvente nogen hurtig assistance, da den franske hær kun var egnet til en mindre offensiv mod Øvre Rhinen, og at virkningerne af denne kunne være begrænset. Franskmændene opfordrede den tjekkoslovakiske hær til straks at gå tilbage til Slovakiet for at undgå at blive omringet. De advarede også tjekkerne om, at hvis tjekkerne i krigens fjerde uge ikke bandt mindst en fjerdedel af Wehrmachts styrker, ville det blive svært for franskmændene at iværksætte en aflastningsoffensiv over Rhinen.¹³⁶

Krigen som aldrig kom: forudsætningerne for en tysk-tjekkoslavisk konflikt i 1938

De foregående kapitler har beskrevet og bedømt både den diplomatiske situation i Europa samt de tyske og tjekkoslaviske militære forhold i slutningen af september 1938. Dette arbejde vil danne grundlaget for diskussionen af, hvordan en tysk-tjekkoslavisk konflikt hypotetisk set kunne have forløbet, og hvordan andre stater ville have reageret i tilfælde af dette krigsudbrud.

Krigen blev som kendt afværget i sidste øjeblik, da Hitler, Chamberlain, Daladier og Mussolini underskrev den såkaldte Münchenaftale den 30. september

134 Hamák & Vondrovský, p. 11; Anger & Pech, p. 73; Straka, p. 124.

135 Anger & Pech, p. 73; Straka, p. 124.

136 John, *Září 1938 II. díl*, pp. 410-411.

1938, hvori Tjekkoslavakiet blev tvunget til at afstå Sudeterlandet til Tyskland. Men aftalen førte til den tjekkiske og slovakiske diskussion om, hvorvidt man i stedet for at acceptere Münchenaftalen skulle have kæmpet.

Felttoget

Det første spørgsmål, som skal besvares, er, hvad der kunne udløse konflikten. De fleste hypotetiske scenarier for et krigsudbrud i 1938 ligger i forlængelse af forudsætningen, at den tjekkoslavakiske regering afviser Münchenaftalen den 30. september. Historikeren Šrámek er dog uenig i, at en konflikt kunne have brudt ud på denne måde. Han fokuserer på situationen et par dage tidligere og argumenterer derfor for, at et krigsudbrud mest realistisk set ville være kommet i forbindelse med, at Tjekkoslavakiet afviste de britisk-franske krav; en handling, der så ville blive efterfulgt af en isoleret krig mellem Tjekkoslavakiet og Tyskland.¹³⁷ Šrámeks argumentation på dette punkt er i forfatterens øjne overbevisende, selv om mulighederne for et krigsudbrud også kunne have opstået tidligere, efter den 21. september, men før Hitler ved middagstid den 28. september modtog Mussolinis tilbud om en fire nationers konference.¹³⁸

Den største svaghed i det tyske angreb på Tjekkoslavakiet ville være manglen på overraskelse. De gradvise tyske militære forberedelser i løbet af efteråret, den hårde anti-tjekkoslavakiske retorik og Sudetendeutsches Freikorps' aktioner i Sudeterlandet havde bidraget til, at Tjekkoslavakiet havde iværksat en generalmobilisering og var forberedt på et tysk angreb.¹³⁹ Selv om dette efter min opfattelse ikke ville ændre udfaldet af konflikten, ville det utvivlsomt vanskeliggøre felttoget, og tyskerne ville være blevet påført større tab.

De tyske tropper ville jævnfør operationsplanen krydse grænsen kl. 06:15 og kort tid efter nå de tjekkoslavakiske befæstninger langs grænsen. I det nordlige Mähren ville dette ske efter mellem 10 og 15 km, mens tyskerne i det sydlige Mähren ville støde på befæstningerne efter kun to-fem km. Den største fremgang ville blive opnået i det vestlige Böhmen, hvor 10. Armé kunne rykke 30-40 km frem, inden man ville støde ind i fjendens befæstningslinjer.¹⁴⁰

De tjekkoslavakiske befæstninger, som blev forstærket af at være bygget i kuperet eller bjergrigt terræn, ville utvivlsomt kunne opholde angriberne i et stykke tid, men som beskrevet tidligere havde befæstningerne flere svagheder. De var endnu ikke færdigbygget, hvilket resulterede i flere huller i befæstningslinjerne. De fleste tunge befæstninger lå i det nordlige Mähren, kun seks i det sydlige Mähren og ingen i det vestlige Böhmen.¹⁴¹ Befæstningslinjerne var forholdsvist tynde: De tungest befæstede sektorer havde kun en dybde på 2-5 km, mens sek-

137 Šrámek, "Rozcestí slepých uliček: Mnichov 1938", *Soudobé dějiny* XV: 2 (2008), pp. 255-273.

138 Steiner, pp. 637-638.

139 Taylor, p. 896; Michaelis, pp. 151, 156.

140 Šrámek (2008), p. 269.

141 Ibid., pp. 260-266, 268, 270.

Junkers Ju 87-styrtbombefly over det sydlige Böhmen i oktober 1938. Dårligt vejr ville reducere flyaktiviteten fra både tysk og tjekkoslovakisk side i tilfælde af et krigsudbrud. (http://technet.idnes.cz/utok-na-trebon-0pf-/vojenstvi.aspx?c=A140214_125319_vojenstvi_nyv. (25-10-2016))

toren i de sydlige Mähren kun havde en dybde på 100-150 m (til sammenligning havde Maginot-linjen en gennemsnitlig dybde på to-tre km og stedvist op mod 11 km).¹⁴² Tyskerne havde desuden gode efterretninger om bunkernes placeringer, dels ved spionagevirksomhed af sudetertyskere og dels på grund af, at mange af bunkerne kunne ses fra grænsen.¹⁴³ En rapport fra 10. infanteridivision, som rykkede ind i det vestlige Böhmen med 10. Armé, konkluderede, at de tjekkoslovakiske befæstningslinjer kunne gennemtrænges på forholdsvis kort tid ved at udnytte bunkernes blinde vinkler, anvendelse af røgslør eller natangreb.¹⁴⁴ Tyskerne var bekymrede for deres artilleris effektivitet mod de sådanne befæstninger, og de gennemførte derfor skydning mod bunkerne efter indlemmelsen af Sudeterlandet i oktober 1938. Disse forsøg viste, at bunkerne på trods af kvaliteten af beton og konstruktion var sårbare ved granattræffere fra 155 mm felthaubits og 88 mm Flak 36-luftværnskanon (som senere i krigen med stor succes også blev anvendt som panserværnskanon). Effekten af træffere af 105 mm-granater fra lette haubitser varierede fra begrænset til forholdsvis god, mens skud fra 37 mm panserværnskanoner skulle rettes mod bunkernes skydeskår for dermed at gøre bunkerne ubrugelige.¹⁴⁵

Selv om disse forsøg blev udført under ideelle forhold, viste de, at befæstningerne ikke var så modstandsdygtige som først frygtet; især var bunkerne uden jord- og stenvolde særligt sårbare for fjendtlig artilleriild. Selv kampvognene Pz.III og IV kunne anvende deres kanoner på klos hold, eftersom tjekkerne som nævnt manglede panserværnskanoner.¹⁴⁶

De dårlige vejrforhold i begyndelsen af oktober ville begrænse luftoperationer

142 Zorach, pp. 86.

143 Čermák, Lakosil & Svoboda, pp. 11-29; Zorach, p. 90.

144 Zorach, p. 89.

145 Čermák, Lakosil & Svoboda, pp. 254-257, 262-263, 281-298; Zorach, p. 89.

146 Ibid., 287.

Efter besættelsen af Sudeterlandet testede tyskerne de tjekkoslovakiske bunkeres holdbarhed. Bunkeren 166/43/A-200Z bliver beskudt af en 1005 leFH 18 felthaubits (øverst), bunkeren K-50/3/A140N (nederst til venstre) er blevet beskudt af både 37 mm og 105 mm artilleri, mens bunkeren til højre er blevet ødelagt af en 10 kg sprængladning. (Čermák, Lakosil & Svoboda (2010))

fra begge sider samt reducere deres effektivitet, når de endelig kunne iværksættes. Luftwaffe ville som nævnt også miste fordelene ved taktisk overraskelse på invasionens første dag, da fly først kunne indsættes senere på dagen på grund af dårlige vejrforhold.¹⁴⁷ Planen om at destruere det tjekkoslovakiske luftvåben på jorden ville mislykkes, da deres kampfly i september var blevet spredt til mindre, camouflerede kampflyvepladser.¹⁴⁸

Luftwaffe ville angribe mobiliserings- og kommunikationscentre, jernbanelinjer og troppekonzentrationer, mens det tjekkoslovakiske luftvåben hovedsageligt ville anvendes til at nedskyde tyske bombefly, forsøge at bombe Linz og omegn

147 Michaelis, pp. 162-164.

148 Minařík & Šrámek, "Československé vojenské letectvo..."; p. 43. Til sammenligning formåede Luftwaffe heller ikke at ødelægge det polske luftvåben på jorden: Zaloga & Madej, *The Polish Campaign 1939* (New York 1985), pp. 147-148.

samt angribe tyske troppekolonner.¹⁴⁹ Situationen ville dog ændre sig til tyskeres fordel, når vejrforholdene blev bedre. Det tjekkoslovakiske luftvåben ville på grund af den begrænsede størrelse og de forældede fly kun have en begrænset effekt på felttoget, mens Luftwaffes kvantitative og kvalitative overlegenhed snart ville have nedkæmpet det tjekkoslovakiske luftvåben og sikret luftherredømmet over operationsområdet.¹⁵⁰ Forholdene ville bedres, hvis tjekkoslovakkerne fik støtte fra Sovjetunionen, hvilket dog ikke vil blive behandlet i denne artikel. Efter erobringen af luftherredømmet ville den tjekkoslovakiske hær muligheder for at gennemføre bevægelser i dagslys være begrænsede og risikable.

De tjekkoslovakiske befæstninger kunne kun holde stand mod et massivt tysk pres i kort tid. Når tyskerne først havde brudt igennem de tjekkoslovakiske befæstninger, ville konflikten i større grad udvikle sig til tyskeres fordel, hvilket som nævnt var erkendt i den tjekkoslovakiske planlægning. Den tjekkoslovakiske hær skulle forsvare en 2.097 km lang grænse med Tyskland, en 832 km lang grænse med Ungarn og dele af den 984 km lange grænse med Polen, hvilket betød, at bortset fra i Mähren, hvor hovedstyrken var deployeret, ville de tjekkoslovakiske styrker være meget svage.¹⁵¹ De tyske infanteridivisioner var ikke kun stærkere, men var også bedre udrustet med panserværnskanoner og artilleri (tabel 6). De tjekkoslovakiske reservedivisioner manglede både panser- og luftværnskanoner.¹⁵²

Tyskerne kunne samtidig drage fordel af officerskorpsets opdragelse i delegeret, selvstændig optrøden, der sammen med brugen af radiokommunikation ville muliggøre, at større styrker hurtigt kunne udnytte lokale gennembrud. Tjekkerne var i langt større grad afhængig af telegrafkommunikation, som snart ville blive hæmmet af tyske luftangreb. I åbent terræn kunne de tyske motoriserede enheder (tre panserdivisioner, fire motoriserede divisioner og tre lette divisioner) udnytte deres mobilitet i en bevægelseskrig, selv om man endnu manglede rutine i fleksibel koordination af divisionernes forskellige deles indsats.¹⁵³ Den tjekkoslovakiske hær, derimod, ville på grund af sin lave motoriseringsgrad få problemer både med at forflytte tropperne til kritiske frontafsnit hurtigt nok, og flyangreb mod jernbanelinjer ville ligeledes sinke tjekkoslovakiske troppeforflytninger og vanskeliggøre en operation fra Böhmen tilbage mod Slovakiet.¹⁵⁴

Historikeren Pfaff omtaler en tjekkoslovakisk modoffensiv i det sydlige Mähren, som blev planlagt af den tjekkoslovakiske generalstab den 24. juli 1938. Ifølge planen skulle 4. Armé – støttet af 374 tunge bombefly og 90 styk 210 mm mortérer – ved krigens udbrud med fem divisioner rykke frem mod Donau og sinke den tyske 14. Armés fremmarch. Denne offensiv minder om den, som var

149 Šrámek, "Rozcestí slepých uliček...", p. 268.

150 Šrámek (1996), p. 45.

151 Zorach, pp. 82, 90.

152 Šrámek et al. (red.), p. 91.

153 Michaelis, p. 115; Zaloga & Madej, p. 114.

154 Procházka & Bílek (red.), p. 418, Hummelberger, p. 329.

nævnt i *Nástupní plán VI*, men man må forholde sig kritisk til Pfaffs detaljer. Det tjekkoslovakiske luftvåben havde kun 65 tunge bombefly og kun 18 piecer af 210 mm kaliber.¹⁵⁵ Man skal selvfølgelig ikke udelukke mulighederne for lokale modoffensiver for at opholde den tyske fremmarch, men hvor succesfuld denne eventuelt ville blive, er diskutabelt. Michaelis er kritisk. Han anfører, at med 2. panserdivision, 4. lette division og 29. motoriserede infanteridivision havde tyskerne i det sydlige Mähren en overlegenhed i antal motoriserede enheder i forhold til tjekkerne.¹⁵⁶

Šrámek diskuterer også den tjekkoslovakiske kampmoral i tilfælde af krig. Fra et snævert militær-strategisk synspunkt var det logisk at opgive Böhmen og Mähren, som var truet af tyske offensiver fra tre sider, og trække sig tilbage mod Slovakiet og fortsætte kampen der. Tjekkoslovakiet havde af den grund udarbejdet detaljerede planer for evakueringen af præsidenten, regeringen og parlamentet til Turčiansky Svätý Martin. Også dele af våbenindustrien, troppereserver, heste, kvæg og madreserver skulle flyttes til Slovakiet.¹⁵⁷

Men samtidig ville tabet af Böhmen og Mähren, hvor hovedstaden Prag, det meste af landets industri og befolkning befandt sig, utvivlsomt svække den tjekisk dominerede hærs kampmoral på et eller andet plan.¹⁵⁸ Ved at opgive disse områder ville man overlade de områder til tyskerne, hvor hovedparten af både soldater og officerer kom fra.

De fremskudte divisioner og grænsefæstningerne, der var domineret af etniske tjekkere, ville få de største tab i krigens første faser kamp for Böhmen og Mähren. Herefter ville hæren i stigende grad blive domineret af de tyske, ungarske og slovakiske minoriteter, hvis loyalitet over for Tjekkoslovakiet enten var direkte fraværende eller halvhjertet.¹⁵⁹ De skulle kæmpe for landområder, der blev opgivet.

Til sidst kan man så stille spørgsmålet om, hvor længe Tjekkoslovakiet potentielt set alene kunne holde stand mod et tysk angreb. Den revisionistiske fløj har et meget optimistisk syn på tjekkernes forsvarsevne. Pfaff vurderer, at modstanden som minimum ville vare i seks måneder, mens Jan Anger vurderer, at konflikten stadig ville være uafklaret efter ni måneders kamp.¹⁶⁰

Den revisionistiske fløjs antagelser strider mod datidens vurderinger. *Nástupní plán VI* af 15. februar 1938 forventede, at Tjekkoslovakiet ville kunne holde stand i to måneder, men denne plan blev hurtigt forældet som følge af Anschluß, da landet nu var omringet af Tyskland fra tre sider.¹⁶¹ Da general Bohuslav Fiala var

155 Hamák & Vondrovský, p. 202.

156 Michaelis, p. 116.

157 Šrámek, *Československá...*, p. 39; Čaplovič og Baka, «Slovakia in Alliances in the First Half of the 20th Century»: 159.

158 Šrámek, *Československá...*, p. 45.

159 Ibid.; Zorach, pp. 90-91.

160 Pfaff, p. 76; Anger, "Některé vojensko-politické aspekty obrany Československa v druhé polovině 30. Let". *Historický časopis SAV* 36: 3 (1988), p. 413.

161 Anger & Pech, pp. 73-75; Šrámek et al. (red.), p. 20.

Tyske kampvogne tilhørende 2. Panzer-Division under manøvrer i det nordlige Østrig i september 1938. (Steinzer, Franz, *Die 2. Panzer-Division 1935-1945: Bewaffnung – Einsätze – Männer*, (Friedeberg 1977))

på besøg i Paris i april 1938, fortalte han den franske forsvarschef general Gamelin, at Tjekkoslavakiet ville kunne holde stand i en måned uden assistance.¹⁶² Den tjekkoslovakiske generalstabschef, general Krejčí, fortalte den 21. september præsident Beneš, at hæren kun kunne holde stand i omkring tre uger.¹⁶³

Tyskerne var enige. De erfaringer, tyskerne fik fra skydeforsøgene mod de tjekkoslovakiske befæstninger i 1938, fremgår af rapporten *Denkschrift über die tschecho-slowakische Landesbefestigung* fra 1941. Den konkluderede, at den tjekkoslovakiske modstand maksimalt ville kunne vare et par uger.¹⁶⁴ Šrámek vurderer, at Tjekkoslavakiets modstand kunne vare fra et par uger til et par måneder, afhængigt af faktorer som en mulig polsk eller ungarsk intervention samt Vestmagternes vilje til at komme Tjekkoslavakiet til undsætning.¹⁶⁵

Man kan dermed konkludere, at Tjekkoslavakiet alene umuligt kunne holde stand i særlig lang tid. Hvor lang tid man faktisk ville kunne holde stand, ville afhænge af mange faktorer, som hvorvidt Polen og Ungarn sluttede sig til invasionen, eller hvorvidt Frankrig, Sovjetunionen og Storbritannien ville og kunne yde assistance til Tjekkoslavakiet. Dette bliver dog ikke behandlet i denne artikel.

Tyske operationer mod Tjekkoslavakiet ville uden tvivl medføre betydelige tab, da både organisationen, taktiske systemer og våbensystemer var uprøvede. Skal man vurdere tyskernes personelle og materielle tab og disses påvirkning på videre tyske militære operationer, vil det være relevant at sammenligne disse med tyskernes tab under Polenfelttoget i 1939. Her led tyskerne tab på i alt 44.400, hvoraf mellem 11.000 og 16.000 var dræbte. De materielle tab var også omfat-

162 Procházka & Bílek (red.), p. 501.

163 Taylor, p. 790.

164 Zorach, p. 91.

165 Šrámek et al. (red.), p. 48.

tende: 674 kampvogne (hvoraf 217 ikke kunne repareres), 195 kanoner, 6.046 køretøjer og 5.538 motorcykler.¹⁶⁶

Tyskerne opbrugte ligeledes det meste af deres ammunitions- og brændstoffsreserver i felttoget. Da den tyske hær var lige så eller mere uøvet i 1938 som i 1939, og officerskorpset i større grad end i 1939 havde mangler, er det ikke urealistisk at antage, at et felttog i 1938 ville resultere i tilsvarende tab på tysk side, også på grund af de nødvendige direkte angreb på befæstninger. Da tyskerne skulle bruge tid på at erstatte personelle og materielle tab, opbygge ammunitionsreserver samt omorganisere enheder som de lette divisioner, ville dette reelt udelukke tyske offensive operationer på en lignende skala i vest umiddelbart efter felttoget mod Tjekkoslaviet. Manglende operationsplaner mod vest, generalernes manglende vilje til en offensiv samt dårlige vejrforhold ville ligeledes sandsynligvis udskyde offensive operationer til året efter.¹⁶⁷

Den tyske hærledelse frygtede som nævnt på grund af egen svaghed en fransk storoffensiv i Rhinlandet, men denne var reelt usandsynlig på grund af Frankrigs grundlæggende defensive og reaktive doktrin på alle niveauer.

Under en konference den 26. september 1938 mellem den franske og den britiske regering og hærledelse beskrev general Maurice Gamelin den franske hærs intentioner således: Man ville rykke ind i Tyskland, indtil de egentlig mødte modstand. Herefter ville hæren trække sig tilbage bag Maginot-linjen og afvente en tysk offensiv.¹⁶⁸ Briterne var ikke i stand til at yde anden væsentlig indsats end en søblokade af Tyskland, men denne ville først få effekt efter lang tid. Den britisk-franske militære indsats, hvis man i efteråret 1938 var gået ind i krigen til støtte for Tjekkoslaviet, ville derfor højst sandsynlig svare til deres reaktion på tyskernes angreb på Polen i 1939: begrænset militær luftstøtte samt en halvhjertet, symbolsk offensiv i Saarområdet, hvorefter man trak sig tilbage så snart de havde mødt tysk modstand. Krigen ville dermed have udviklet sig til en udmattelseskrig, hvor ingen var i en position til at vinde en afgørende sejr, før den tyske hær var blevet opbygget.¹⁶⁹

Eventuelle militære operationer mod Polen ville helt afhænge af Polens rolle i en tysk-tjekkoslavisk konflikt. Hvis polakkerne havde valgt at deltage i invasionen på tysk side for at erobre Zaolzie-regionen, ville dette potentielt resultere i en polsk-sovjetisk konflikt. Sovjetunionens stillingtagen ville dog sandsynligvis afhænge af, om Frankrig valgte at støtte Tjekkoslaviet. Ved polsk neutralitet var det begrænset, hvad Sovjetunionen reelt kunne gøre militært for at støtte Tjekkoslaviet. Da Unionen ikke delte en grænse med Tjekkoslaviet, skulle

166 Maier et al. (red.), *Germany and the Second World War. Volume II: Germany's Initial Conquests in Europe* (Oxford 1991), pp. 124; Zaloga & Madej, p. 86.

167 Maier et al. (red.), pp. 229-234; Frieser, pp. 21-25, 60.

168 Michaelis, p. 136.

169 Zgórnjak, pp. 153-155, 241; 244, 248; Steiner, pp. 581-583, 607-608, 654; Michaelis, pp. 135-136. Fidler, "Francouzské pozemní vojsko v období sudetské krize", *Historie a vojenství* 49: 3 (2000) pp. 581-616.

man have transitretigheder gennem enten Rumænien eller Polen, hvilket især polakkerne kategorisk afviste. Sovjetunionen kunne derfor kun sende kampfly til tjekkerne i tilfælde af et større krigsudbrud. Samtidig ville de sovjetiske troppers kampværdi være begrænset, da indsatsen skulle ske med en hær, der var undergravet af Stalins dybe udrensninger i officerskorpset i 1937-38, der ødelagde de fremskridt, Den Røde Hær havde opnået i de foregående år.¹⁷⁰

Tysklands rustningsindustrielle og økonomiske situation

Et aspekt, som flere historikere fra den revisionistiske fløj også lægger vægt på (blandt dem Pfaff og Ben-Arie), er Tysklands svage økonomiske situation i 1938.¹⁷¹ Hæren havde fra 1935 gennemgået en oprustning i et højt tempo, uden at regeringen havde taget hensyn til økonomiske forhold og civilbefolkningens behov, og i løbet af 1936 førte manglen på råstoffer til en opbremsning af oprustningen. Hitlers fireårsplan fra 1936 – hvorunder økonomien skulle gøres selvforsynet, tilpasses den stigende oprustning og være klar til krig inden for fire år, udnytte alle hjemlige råstoffer samt fremstille erstatningsprodukter som syntetisk olie og syntetisk gummi (Buna) – beskrev indirekte den kritiske situation, som landet stod i.¹⁷²

I 1938 var Tyskland langt fra at være selvforsynende med de afgørende råstoffer. Tyskerne kunne selv kun dække 42 % af deres brændstofbehov gennem egen produktion, og resten måtte derfor importeres fra udlandet, og konstruktionen af produktionsanlæg for syntetisk olie var forsinket på grund af manglende jern. Ligeledes var situationen kritisk mht. produktionen af Buna (syntetisk gummi). Af det planlagte niveau på 20.000 tons var kun 5.000 blevet produceret.¹⁷³

Jernmalm var det vigtigste råstof for den tyske oprustning, men landet var afhængig af import (især fra Sverige), da Tyskland selv kun kunne dække omkring 18 % af sit behov.¹⁷⁴ Samtidig førte manglen på jern og stål til, at man i maj 1937 måtte indføre rationering. I det år kunne man derfor kun dække 300.000 tons stål pr. måned, hvor alene hærens behov var på 750.000 tons.¹⁷⁵ Kampen om fordelingen af jern og stål blev endnu mere kritisk efter maj 1938, da Hitler beordrede Organisation Todt til at udbygge Westwall (forsvarsværkerne langs Tysklands vestlige grænse) uafhængigt af den økonomiske situation.¹⁷⁶ Manglen på stål bidrog også til forsinkelsen af leveringen af de nye kampvogne Pz. III og IV.¹⁷⁷

Manglen på råstoffer medførte også problemer for produktionen af ammuniti-

170 Taylor, pp. 452-454; Ragsdale, pp. 83-86, 111-130; Michaelis, p. 118, 121 fn. 446; Šrámek, "Sovětské letci v ČSR." *Přísně tajné!* č. 2 (2008), p. 37-40.

171 Pfaff, pp. 69-72; Ben-Arie, pp. 443-444.

172 Deist et al. (red.), pp. 273-279.

173 Michaelis, pp. 99-103.

174 Ibid., p. 268.

175 Mueller-Hillebrand, pp. 37-38.

176 Deist et al. (red.), p. 452.

177 Michaelis, p. 101.

on, hvor der var forsinkelser på mellem 2½ til 3 år. Ammunitionsbeholdningerne i slutningen af 1938 rakte kun til seks ugers kamp, og for enkelte ammunitionstyper var der endda kun lagrer til 15 dages kamp.¹⁷⁸ Karl-Heinz Frieser pointerer dog, at både Hitler og flere i den tyske overkommandos syn på ammunitionsbehovet var præget af deres erfaringer fra 1. Verdenskrigs stillingskrig. I de foresete operationer var evnen til bevægelseskrig afgørende, ikke evnen til at kunne levere langvarig beskydning.¹⁷⁹

Det skal dog nævnes, at efter Polenfelttoget i 1939 var Wehrmacht i en lignende situation. Den 29. september 1939 rapporterede hærens forsyningstjeneste, at man kun kunne forsyne en tredjedel af divisionerne med ammunition til 14 dages kamp, og Luftwaffe havde kun bomber til 14 dages kamp. Situationen ville forhindre offensiv optræden fra tysk side, og landet ville komme i en desperat situation i tilfælde af den franske storoffensiv, som vi ved både var utænkelig i 1938 og 1939. Derfor fik den kritiske situation ingen betydning.¹⁸⁰

Tyskland i 1938 var altså ikke materielt klar til at føre en langvarig krig, men den økonomiske situation var ikke meget anderledes inden Polenfelttoget i 1939.¹⁸¹ Samtidig skal det understreges, at den tyske økonomi fra 1939 frem til 1941-42 forblev en blanding af freds- og krigsøkonomi med kun mindre indskrænkninger i den civile sektor, og omstillingen til krigsproduktion begyndte først i 1941-42, altså efter invasionen af Sovjetunionen. Samtidig ville den tyske rustningsindustri kapacitet hurtigt blive udvidet af erobringen af Škoda-værkene i Plzeň og Zbrojovka Brno, som Luftwaffe bevidst planlagde ikke at bombe.¹⁸² Tyskernes indlemmelse af Böhmen og Mähren i 1939 medførte, at de derefter kunne udruste op mod 20 divisioner med tjekkosiske våben og køretøjer, da den tjekkoslovakiske hærs depoter faldt i tyskerne hænder uden kamp. Man kan ikke vide, hvor mange af disse våben og køretøjer som tyskerne kunne erobre, hvis Tjekkoslovakiet valgte at kæmpe, eller i hvilken grad tjekkerne selv ville sabotere våbenfabrikkerne, inden de efter få dage faldt i tyske hænder.¹⁸³

Økonomisk og militært set ville Tyskland være sværere stillet i 1938 i forhold til et år senere, og i begge tilfælde ville Tyskland kun være i stand til at udkæmpe en kortvarig krig. Situationen var dog ikke nødvendigvis så kritisk, som revisio-nister som Pfaff og Ben-Arie vælger at fremstille den.

178 Deist et al. (red.), p. 453.

179 Frieser, p. 29.

180 Frieser, pp. 21-22; Mitcham, Jr., *The Rise of the Wehrmacht: The German Armed Forces and World War II* (Westport, 2008), p. 228.

181 Deist et al. (red.), pp. 360-372.

182 Ibid., pp. 335-336; Frieser, pp. 25-27.

183 Deist et al. (red.), pp. 333-335; Michaelis, pp. 175-176.

Konklusion

Når man undersøger Sudeterkrisens militære side, står det klart, at ingen af parterne var klar til krig i efteråret 1938.

Den tyske hær var ikke alene som også i begyndelsen af 2. Verdenskrig kun en materielmæssigt "semi-moderniseret" hær. Den havde endnu ikke nået det fulde kvalitative potentiale, som styrkernes sunde organisation og taktiske doktrin senere muliggjorde. Det tyske panservåben var stort set udrustet med forældede kampvogne, og man havde en meget kritisk mangel på fuldt uddannede reserver og officerer. Hærens pansrede og motoriserede divisioner var fuldt motoriserede, men resten af hæren manglede motorisering og var dermed afhængig af hestetransport. Flaskehalse i produktionen og den hurtige udvidelse af hæren tvang hæren til at anvende en del forældet materiel.

Luftwaffe, som havde en imponerende størrelse og var blandt Europas mest moderne i 1938, havde også sine problemer. Produktionen havde fokuseret på frontkampfly, hvilket betød, at lagrene af reservefly var lille. Der var også mangel på piloter, og man reducerede flyvetid og uddannelse i september 1938 for at øge antallet af kampklare piloter, men forringede samtidig deres kvalitet.

Den tyske generalstab forventede, at planen for invasionen af Tjekkoslaviet ville resultere i succes, dvs. at den tjekkoslovakiske hær ville blive omringet og nedkæmpet i Böhmen og Mähren. Man kunne drage fordel af et godt kendskab til de tjekkoslovakiske befæstningsværkers beliggenhed samt svagheder i befæstningslinjerne, og de tyske enheder var i løbet af sommeren 1938 blevet oplært i at erobre disse. Men mulighederne for en hurtig sejr blev undergravet af, at angrebet havde mistet sit overraskelsesmoment pga. guerillaangreb udført af SFK, hærens egne forberedelser og den hårde diplomatiske retorik mod Tjekkoslaviet siden foråret 1938 fra den tyske regerings side, hvilket havde betydet, at den tjekkoslovakiske hær indledte en fuld mobilisering den 23. september 1938. Samtidig ville de dårlige vejrforhold ikke kun begrænse og forringe kvaliteten af Luftwaffes indsats; de betød, at krigen ikke kunne indledes med et overraskende angreb på de tjekkoslovakiske flybaser.

Den tjekkoslovakiske hær var i 1938 en af Europas mest veludrustede hære, og grænserne var dækket af et omfattende system af befæstninger, der i stor udstrækning var støttet af et bjergfyldt terræn. De etnisk tjekkiske soldater var højst motiverede. Generalmobiliseringen, som blev erklæret den 23. september 1938, foregik uden større problemer.

Samtidig havde også den tjekkoslovakiske hær en række svagheder. Rådigheden over panserværnsvåben var begrænset, og motoriseringsgraden var utilstrækkelig. Det sidste skabte ikke kun problemer under mobiliseringen, men ville også vanskeliggøre den planlagte tilbagegang og evakuering til Slovakiet.

Befæstningsværkerne havde svagheder. De var først blevet påbegyndt i 1935 og var langt fra færdige i 1938. Især i det sydlige Mähren var befæstningerne utilstrækkelige.

Det tjekkoslovakiske luftvåben, som havde forberedt sig på krig ved blandt andet at flytte kampflyene til små camouflerede feltflyvepladser, var jævnbyrdigt med mange andre europæiske luftvåben i perioden, men var underlegent i forhold til Luftwaffe, hvis kampfly simpelthen tilhørte næste generation. Tjekkoslovakiet manglede derfor moderne jagerfly, bombefly og luftværnskanoner. Når vejrforholdene blev bedre, ville de tjekkoslovakiske flystyrker hurtigt blive nedkæmpet af Luftwaffe, og hærstyrkerne ville blive ramt under bevægelser på vejene i dagslys.

Mens de etnisk tjekkiske soldater var meget motiverede for at kæmpe for landet, fandtes ikke samme entusiasme blandt de andre etniske minoriteter. Mange sudetertyskere valgte ikke at møde ved mobiliseringen.

Et tysk angreb mod de tjekkoslovakiske befæstninger ville indledningsvist resultere i alvorlige tab, men forsvaret langs befæstningslinjerne ville ikke vare længe. Når tyskerne først havde brudt igennem befæstningerne, ville de kunne udnytte deres overlegne motorisering og delegerede føringsmyndighed til at fange store dele af de tjekkoslovakiske tropper i Böhmen i et omringningsslag og nedkæmpe disse. Samtidig ville de potentielt store tab blandt etnisk tjekkiske enheder føre til et ændret styrkeforhold blandt dem og de etniske mindretal, som i udgangspunktet ikke var lige så motiverede til at yde modstand for landet.

Set fra et strategisk synspunkt var Tjekkoslovakiet i en håbløs situation, hvis de skulle kæmpe alene mod Tyskland. De var omringet af Tyskland fra tre sider, og den tjekkoslovakiske hærledelse vurderede, at landet maksimalt ville kunne holde stand i tre uger til en måned. Tjekkoslovakiets forsvar var dermed afhængigt af støtte fra deres franske og sovjetiske allierede, som i øvrigt ville have vanskeligt ved at yde en effektiv støtte.

Tyskland ville dermed have vundet en isoleret krig mod Tjekkoslovakiet, især og hurtigt hvis også Polen og Ungarn aktivt intervererede og dermed truede tjekkerne ryg og flanker. Krigens gang i tilfælde af Frankrig, Sovjetunionen og Storbritanniens indtræden ville sandsynligvis ikke ændre udfaldet af den tysk-tjekkoslovakiske del af konflikten nævneværdigt. Et krigsforløb i efteråret 1938 ville sandsynligvis på flere måder have mindet om forløbet i 1939.

Summary

The article describes and analyses the general and specific military strengths of Nazi Germany and Czechoslovakia during the Sudetenland Crisis. It thereafter proceeds with a contrafactual discussion of the likely outcome if the crisis had resulted in a war rather than the internationally dictated Czechoslovakian defeat.

The discussion takes place within the framework and discussion of the Czech historiography.

For many years, the so-called “Munich complex” shaped Czech and Slovak perceptions of the events: the feeling of being betrayed by the Western allies at Munich, as well as a feeling of shame over their own decision not to fight in 1938.

The Soviet bloc narrative had exploited this. While the West abandoned Czechoslovakia, only the Soviet Union were willing to support Czechoslovakia. Later, a revisionist narrative emerged among Czech historians in exile. In their opinion the Soviets had also betrayed Czechoslovakia, and they argued that Czechoslovakia could have survived a German invasion.

The fall of Communism and the elimination of censorship has allowed for serious research on the subject without political interference. However, the new opportunity for serious, academic analysis has hardly been used as the majority of published works are popular history lacking scientific ambition and references. Therefore little progress has been made.

The German Army was on average well trained, well equipped with some key equipment, had a sound tactical doctrine and could mobilize 95 divisions. The plan for the invasion of Czechoslovakia focused on converging attacks against northern and southern Moravia in order to achieve a quick decision by preventing a retreat into Slovakia. The German army had some weaknesses. It lacked trained reserves, medium modern tanks and the Luftwaffe lacked reserve aircraft and sufficiently trained personnel.

The Czechoslovak Army was also relatively well equipped and comprised 41 divisions. Protected by border fortifications, Czechoslovakia hoped to hold off the attackers long enough to carry out the withdrawal to Slovakia successfully. However, its army suffered from an uneven level of motivation to fight, even outside the German minority. The tactical doctrine had copied the French one of scientific battle management. The Air Force combat aircraft types were outdated. The Army had not even enough motor vehicles to make its fast formations mobile, and the availability of anti-tank and anti-aircraft guns was insufficient.

The study shows that a limited war between Germany and Czechoslovakia would likely have ended in a German victory in a couple of weeks. The Germans would relatively soon break through the Czech fortifications and the Luftwaffe achieve air supremacy as soon as the weather conditions allowed.

Germany would be in a worse position if Czechoslovakia's main allies joined the conflict, but neither was prepared for war or able to give meaningful help. France would only be capable of launching a minor offensive against Germany. The Soviet Army was weakened by Stalin's purges and needed transit rights from either Romania or Poland in order to give any real assistance to Czechoslovakia.

Kilder og litteratur

Kilder

International Military Tribunal (IMT), Nürnberg
Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal (IMT).
Volume XXV. Nürnberg: International Military Tribunal, 1947.
Bundesarchiv-Militärarchiv, Freiburg
RH 2/ v. 299 Armeegruppen, Armeen und Armeearteilungen
RL 2 Generalstab der Luftwaffe
RL 2 III, Bd. 700-701: Einsatzbereitschaftsmeldungen der Luftwaffe,
Stand 1.10.1938.

Litteratur

Bøger

Absolon, Rudolf, *Die Wehrmacht im Dritten Reich, bd. IV. 5. Februar 1938 bis 31. August 1939*, (Harald Boldt Verlag, Boppard am Rhein 1979)
Aron, Lubomír, Brož, Jaroslav, Durčák, Josef, Francev, Vladimír, Gregar, Oldřich, Měřinský, Petr, Šerý, Zdeněk, Stehlík, Eduard & Vondrovský, Ivo (red.), *Československé opevnění 1935-1938*, (Okresní Muzeum Náchod, Náchod 1990)
Axworthy, Mark W. A., *Axis Slovakia: Hitler's Slavic Wedge, 1938-1945*, (Axis Europa Books, Bayside, New York 2002)
Čermák, Ladislav, Lakosil, Jan & Svoboda, Tomáš, *Souboj bez vítěze: Německé přípravy na dobývání čs. lehkého opevnění v roce 1938*, (Mladá Fronta, Prag 2010)
Cooper, Matthew, *The German Army, 1933-1945: Its Political and Military Failure*, (Macdonald and Jane's Publishers, Ltd., London 1978)
Corum, James S., *The Roots of Blitzkrieg: Hans von Seeckt and German Military Reform*, (University Press of Kansas 1992)
Dahlberg, Rasmus (red.), *En anden historie. Ni alternative Danmarkshistorier*, (Aschehoug, København 2001)
Deist, Wilhelm, Messerschmidt, Manfred, Volkman, Hans-Erich & Wette, Wolfram (red.), *Germany and the Second World War. Volume I: The Build-up of German Aggression*, (Clarendon Press, Oxford 1990)
DiNardo, R.L., *Germany's Panzer Arm*. Contributions in Military Studies 166, (Greenwood Press, Westport (CT) 1997)
Dostál, Vladimír V., *Agrární strana – Její rozmach a zánik*, (Atlantis, Brno 1998)
Faber, David, *Munich, 1938 – Appeasement and World War II*, 2. Udgave, (Simon & Schuster Paperbacks, New York 2010)
Fidler, Jiří, *Na čele armády – náčelníci hlavního štábu branné moci 1919-1939*, (Naše vojsko, Prag 2005)
Frieser, Karl-Heinz, *The Blitzkrieg Legend: the 1940 Campaign in the West*, oversat af John T. Greenwood, (Naval Institute Press, Annapolis (MD) 2005)
Hamák, Bedřich & Vondrovský, Ivo, *Mobilizovaná československá armáda 1938*, 2. Udgave, (FORTprint, Pevnosti 32, Dvůr Králové nad Labem 2011)
Heimann, Mary, *Czechoslovakia: the state that failed*, (Yale University Press, New Haven (CT) 2009)
Hellekson, Karen, *The alternate History – Refiguring Historical Time*, (The Kent State University Press, Kent (OH) 2001)
Hruška, Emil, *Boj o pohraničí: Sudetoněmecký Freikorps v roce 1938*, (Nakladatelství Epocha, Prag 2013)
Jentz, Thomas L., *Panzertruppen: The Complete Guide to the Creation & Combat Employment of Germany's Tank Force 1933-1942*, (Schiffer Publishing Ltd., Atglen (PA) 1996)

- Jentz, Thomas L. & Doyle, Hilary Louis, *Panzer Tracts No. 3-1: Panzerkampfwagen III Ausf.A, B, C und D – development and production from 1934 to 1938 plus the Leichttraktor and Krupp's M.K.A.*, (Panzer Tracts, Boyds (MD) 2006)
- John, Miloslav, *Září 1938 I. díl. Přípravy nacistického Německa na přepadení Československa v roce 1938*, (Bonus A, Brno 1997)
- John, Miloslav, *Září 1938 II. díl. Možnosti obrany Československa*, (Bonus A, Brno 1997)
- Kliment, Charles K. & Francev, Vladimír, *Czechoslovak Armored Fighting Vehicles 1918-1948*, (Schiffer Publishing Ltd., Atglen (PA) 1997)
- Kroener, Bernhard R., Müller, Rolf-Dieter & Umbreit, Hans, *Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg, bd. 5/I. Organisation und Mobilisierung des deutschen Machtbereichs*, (Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart 1988)
- Kvaček, Robert & Heyduk, Miloš, *Československý rok 1938*, (POLART, Prag 2011)
- Lakosil, Jan, *Šumava. Krásná i smrtící*, (Mladá fronta, Prag 2014)
- Lakosil, Jan & Svoboda, Tomáš, *Sudety 1938: pohledem důstojníků německé armády*, 1. Udgave, (Mladá fronta, Prag 2013)
- Lukeš, Igor, *Czechoslovakia between Stalin and Hitler: The Diplomacy of Edvard Beneš in the 1930s*, (Oxford University Press, New York 1996)
- Lukeš, Igor & Goldstein, Erik (red.), *The Munich Crisis, 1938: Prelude to World War II. Diplomacy and Statecraft*, bd. 10, 2/3, (Frank Cass and Company Limited, London 1999)
- Maier, Klaus A., Rohde, Horst, Stegemann, Bernd & Umbreit, Hans (red.), *Germany and the Second World War. Volume II: Germany's Initial Conquests in Europe*, (Clarendon Press, Oxford 1991)
- Mamatey, Victor S. & Luža, Radomír (red.), *A History of the Czechoslovak Republic 1918-1948*, (Princeton University Press, Princeton (NJ) 1973)
- Michaelis, Klaus, *1938 Krieg gegen die Tschechoslowakei: der Fall "Grün"*, 1. Udgave, (Michaelis Verlag, Berlin 2004)
- Mitcham, Jr., Samuel W., *The Rise of the Wehrmacht: The German Armed Forces and World War II*. 1. Bind, (Praeger Security International, Westport (CN) 2008)
- Mueller-Hillebrand, Burkhardt, *Das Heer 1933-1945. Band I: Das Heer bis zum Kriegsbeginn*, (Verlag E. S. Mittler & Sohn GmbH, Darmstadt 1954)
- Murray, Williamson, "German Air Power and the Munich Crisis," i *War and Society. Volume 2.*, Bond, Brian & Roy, Ian (red.). (Routledge, New York 1977)
- Niehorster, Leo W. G., *The Royal Hungarian Army 1920-1945. Volume I: Organization and History*, (Axis Europa Books, New York 1998)
- Parssinen, Terry, *The Oster Conspiracy of 1938: The Unknown Story of the Military Plot to Kill Hitler and Avert World War II*, 2. Udgave, (Harper Perennial, New York & London 2004)
- Pokorná, Alevtina, Hofman, Petr & Stehlík, Eduard (red.), *Československá armáda 1918-1938. Správa sociálního řízení federální ministerstvo obrany*, (IMPULS, Havlíčkův Brod 1991)
- Procházka, Zdeněk & Bílek, Jiří (red.), *Vojenské dějiny Československa III. díl: od roku 1918 do roku 1939*. 5 bind., bd. 3, (Naše vojsko, Prag 1987)
- Quarrie, Bruce, *German Airborne Divisions: Blitzkrieg 1940-41. Battle Orders 4*, (Osprey Publishing, Oxford 2004)
- Ragsdale, Hugh, *The Soviets, the Munich Crisis, and the Coming of World War II*, 2. Udgave, (Cambridge University Press, Cambridge 2008)
- Ries, Karl, *Luftwaffen-Story 1935-1939*, (Verlag Dieter Hoffmann, Mainz 1974)
- Scherzer, Veit, *Deutsche Truppen im Zweiten Weltkrieg. Band 1 A: Formationsgeschichte des Heeres und des Ersatzheeres 1939 bis 1945. Gliederung, Stärke, Ausrüstung, Bewaffnung*, (Scherzers Militaer-Verlag, Ranis/Jena 2007)
- Schmidl, Erwin A., *März 38: Der deutsche Einmarsch in Österreich*, (Österreichischer Bundesverlag, Wien 1987)

- Singles, Kathleen, *Alternate History: Playing with Contingency and Necessity*, (Walther De Gruyter, Berlin 2013)
- Spielberger, Walter J., *Kraftfahrzeuge und Panzer des österreichischen Heeres 1896 bis heute*, (Motorbuchverlag, Stuttgart 1995)
- Šrámek, Pavel, *Československá armáda v roce 1938*, (Náchod, Brno 1996)
- Šrámek, Pavel, Čermák, Ladislav, Minařík, Pavel, Ráboň, Martin & Škraňka, Bedřich (red.), *Když zemřít tak čestně: Československá armáda v září 1938*, (Náchod, Brno 1998)
- Stehlík, Eduard, *Lexikon těžkých objektů československého opevnění z let 1935-38*, (FORT-print, Pevnosti 18. Dvůr Králové nad Labem 2001)
- Steinböck, Erwin, *Österreichs militärisches Potential im März 1938*, (Verlag für Geschichte und Politik (Oldenbourg Verlag), Wien 1988)
- Steiner, Zara, *The Triumph of the Dark: European International History 1933-1939*, (Oxford University Press, Oxford 2011)
- Straka, Karel, *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939*, Historie československé armády 3, (Vojenský historický ústav, Prag 2007)
- Strohn, Matthias, *The German Army and the Defence of the Reich. Military Doctrine and the Conduct of the Defensive Battle 1918-1939*, (Cambridge University Press, Cambridge 2011)
- Svoboda, Tomáš, Lakosil, Jan & Čermák, Ladislav, *Velká kniha o malých bunkrech. Československé lehké opevnění 1936-1938*, (Mladá Fronta, Prag 2011)
- Taylor, Telford, *Munich: The Price of Peace*, (Hodder and Stoughton, London 1979)
- Tesař, Jan, *Mnichovský komplex*, (PROSTOR, Prag 2000)
- Tessin, Georg, *Deutsche Truppen und Verbände 1919-1939*, (Biblio Verlag, Osnabrück 1974)
- Tessin, Georg, *Verbände und Truppen der deutschen Wehrmacht und Waffen-SS im Zweiten Weltkrieg 1939-1945*, bd. 2: Die Landstreitkräfte 1 - 5, (Verlag E. S. Mittler & Sohn GmbH, Frankfurt am Main 1966)
- Tessin, Georg, *Verbände und Truppen der deutschen Wehrmacht und Waffen-SS im Zweiten Weltkrieg 1939-1945*, bd. 3: Die Landstreitkräfte 6 - 14, (Verlag E. S. Mittler & Sohn GmbH, Frankfurt am Main 1967)
- Tessin, Georg, *Verbände und Truppen der deutschen Wehrmacht und Waffen-SS im Zweiten Weltkrieg 1939-1945*, bd. 4: Die Landstreitkräfte 15 - 30, (Verlag E. S. Mittler & Sohn GmbH, Frankfurt am Main 1970)
- Tessin, Georg, *Verbände und Truppen der deutschen Wehrmacht und Waffen-SS im Zweiten Weltkrieg 1939-1945*, bd. 5: Die Landstreitkräfte 31 - 70, (Verlag E. S. Mittler & Sohn GmbH, Frankfurt am Main 1972)
- Tessin, Georg, *Verbände und Truppen der deutschen Wehrmacht und Waffen-SS im Zweiten Weltkrieg 1939-1945*, bd. 6: Die Landstreitkräfte 71 - 130, (Verlag E. S. Mittler & Sohn GmbH, Frankfurt am Main 1972)
- Völker, Karl-Heinz, *Die deutsche Luftwaffe 1933-1939. Aufbau, Führung und Rüstung der Luftwaffe sowie die Entwicklung der deutschen Luftkriegstheorie*, (Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart 1967)
- Wegner, Bernd, *Hitlers Politische Soldaten: Die Waffen-SS 1933-1945*, 7. Udgave, (Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn 2006)
- Zaloga, Steven & Madej, Victor, *The Polish Campaign 1939*, (Hippocrene Books, Inc., New York 1985)
- Zgórniak, Marian, *Europa am Abgrund - 1938. Dokumente und Schriften der Europäischen Akademie Otzenhausen*, (LIT Verlag, Münster 2002)

Artikler

- Anger, Jan, "Některé vojensko-politické aspekty obrany Československa v druhé polovině 30. let." *Historický časopis SAV* 36: 3 (1988), pp. 411-420
- Anger, Jan & Pech, Pavel, "Plány použití buržoazní čs. armády v letech 1918-1938 (III)." *Historie a vojensství* 34: 6 (1985), pp. 60-84

- Bartošek, Karel, "Could We Have Fought? The 'Munich Complex' in Czech Policies and Czech Thinking," i Stone, Norman & Strouhal, Edward (red.), *Czechoslovakia: Crossroads and Crises 1918-88*, (St. Martin's Press, New York 1989)
- Ben-Arie, Katriel, "Czechoslovakia at the Time of 'Munich': The Military Situation." *Journal of Contemporary History* 25: 4 (1990), pp. 431-446
- Dahlberg, Rasmus, "Historiens matrix – Kontrafaktisk historieskrivning – teorier og idéer." *Historien der ikke blev til noget. Den jyske historiker: Julenummer 2001* (2001), pp.12-29
- Fidler, Jiří, "Francouzské pozemní vojsko v období sudetské krize." *Historie a vojenství* 49: 3 (2000), pp. 581-616
- Fidler, Jiří og Eduard Stehlík, "Německá Panzerwaffe v září 1938." *Historie a vojenství* 48: 1 (1999), pp. 138-148
- Hummelberger, Walter, "Die Rüstungsindustrie der Tschechoslowakei 1933 bis 1939," i *Wirtschaft und Rüstung am Vorabend des Zweiten Weltkrieg*, red. af Friedrich Forstmeier og Hans-Erich Volkmann. 2. Udgave, (Droste Verlag, Düsseldorf 1981), pp. 308-330
- Minařík, Pavel & Šrámek, Pavel, "Československé vojenské letectvo v době vyvrcholení mnichovské krize." *Historie a vojenství* 57: 2 (2008), pp. 43-52
- Minařík, Pavel & Šrámek, Pavel, "Dělostřelectvo československé armády v době vyvrcholení mnichovské krize." *Historie a vojenství* 59: 1 (2010), pp. 46-55
- Pfaff, Ivan, "Die Modalitäten der Verteidigung der Tschechoslowakei 1938 ohne Verbündete." *Militärgeschichtliche Mitteilungen (MGM)* 57 (1998), pp. 23-77
- Rahne, Hermann, "Vorbereitung auf den "Fall Grün": Die Okkupation der Sudetengebiete der ČSR durch Hitlerdeutschland im Herbst 1938." *Visier* 9: 1988 (1988), pp. 28-30
- Sander, Rudolf, "Válečná československá armáda v září roku 1938. I. část." *Historie a vojenství* 44: 6 (1995), pp. 23-80
- Sander, Rudolf, "Válečná československá armáda v září roku 1938. II. část." *Historie a vojenství* 45: 1 (1996), pp. 38-64
- Šrámek, Pavel, «Rozcestí slepých uliček: Mnichov 1938.» *Soudobé dějiny* XV: 2 (2008), pp. 255-273
- Šrámek, Pavel, "Sovětsí letci v ČSR." Přísně tajné! Literatura faktu č. 2 (2008), pp. 37-40
- Štefanský, Václav, «K niektorým problémom postavenia Slovákov v čs. armáde (1918-1939).» *Vojenská história* 1997: 2 (1997), pp. 3-17
- Stehlík, Eduard, "Organizace německé branné moci 22. září 1938. I. část." *Historie a vojenství* 57: 4 (2008), pp. 48-73
- Stehlík, Eduard, "Organizace německé branné moci 22. září 1938. II. část." *Historie a vojenství* 58: 1 (2009), pp. 44-61
- Zorach, Jonathan, "Czechoslovakia's Fortifications. Their Development and Role in the 1938 Munich Crisis." *Militärgeschichtliche Mitteilungen (MGM)* 20 (1976), pp. 81-94
- Zückert, Martin, "Zur loyaltäten deutscher Soldaten in der tschechoslowakischen Armee 1918-1938," Schulze, Martin (red.) *Loyaltäten in der Tschechoslowakischen Republik 1918-1938: Politische, nationale und kulturelle Zugehörigkeiten*, Veröffentlichungen des Collegium Carolinum Wessel, bd. 101, (R. Oldenbourg Verlag, München 2004), pp. 153-177